

“BİR BAŞKA HAYATA KARŞI”

1980 Sonrası İslamcı Dergilerde
Meseleler, Kavramlar ve İsimler

Cilt 4: Yayıncılık ve Dergiler

Editör
Lütfi Sunar

Yardımcı Editörler
Hüsniye Gülsev Koç
Kübra Bilgin Tiryaki

"BİR BAŞKA HAYATA KARŞI"

1980 Sonrası İslâmcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler

Cilt 4: Yayıncılık ve Dergiler

Editör : Lütfi Sunar
Yardımcı Editörler : Hüsnüye Gülsev Koç & Kübra Bilgin Tiryaki

Yayın No. : 404
ISBN : 978-605-389-347-9
Basım Sayısı : 1. Basım, 2019

© Copyright 2019, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları

Bu baskının bütün hakları Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları'na aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Yayıma Hazırlayan : Hüsnüye Gülsev Koç & Kübra Bilgin Tiryaki
Redaksiyon : Hatice Piroğlu
Tasarım : Seyfullah Bayram
Baskı ve Cilt : Optimum Basım Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi (Sertifika No: 41707)
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1 34295 Küçükçekmece, İstanbul

Kütüphane Bilgi Kartı

Sunar, Lütfi. Ed.

"Bir Başka Hayata Karşı": 1980 Sonrası İslâmcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler (4. Cilt) / Editör: Lütfi Sunar

1. Basım. xxvi+ 486 s. 16,5x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN:978-605-389-347-9

1. İslâmcılık Düşüncesi, 2. Yayıncılık, 3. Dergiler

idp.org.tr
idp@idp.org.tr
/islamcidergiler

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

İslâmcı Dergiler Projesi (İDP) İlimi Etüdler Derneği tarafından yürütülmektedir.
Projenin 1980 sonrasını kapsayan üçüncü aşaması Kültür ve Turizm Bakanlığın
ve Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenmiştir.

Kur'an'ın Aydınlığına Doğru

Haksöz Dergisi

Murat Kayacan

Giriş

Haksöz, “Bilgi, İnanç, Eylem” şiarını ön plana çıkararak yayın hayatına girmiştir (Türkmen, 2016, s. 32). Hamza Türkmen [ve arkadaşları], Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile iki yıllık bir çalışma yürütmüş ve dergi ilk olarak “Söz” adı ile okuyucuya “Merhaba!” demiş, derginin adı başka bir dergi ile çakıştığı için adı *Haksöz*'e dönüşmüştür (Türkmen, 2007b, ss. 23, 24). Başlangıçta, ıslah ve inşa çizgisindeki ilahiyat fakültesi öğrencilerine yönelik olarak çıkan dergi, ortaya koyduğu düşünsel ve siyasi açılım nedeniyle ilgi görmüş ve irtibatlı olduğu Yöneliş Yayınları camiası tarafından genele hitap eden bir dergiye dönüştürülmüştür. Kurbanoğlu'nun ifadesiyle merkeze kendisini değil, vahyi ölçüleri ve hayırlarda yarışma ilkesini koyan (2007, s. 31) ve çeyrek asrı geride bırakmış *Haksöz*'ün; Türkiye'deki kriz ve karar anlarında, sergilediği tutumun merak edildiği bir dergi olması (Öz, 2016, s. 78), 1980'li yıllardan günümüze yayımlanmış önde gelen İslamcı dergilerden biri olarak değerlendirilmesi açısından önemli bir gerekçedir.

Bu çalışmada *Haksöz*'ün; 80'li yıllardan günümüze, yeri ve yankıları, İslamcı düşünce açısından önemi, dergilerdeki yansımaları ve bunun değerlendirilmesi, *Haksöz*'ün Türkiye'nin güncel meseleleri karşısındaki yaklaşımı ile Kur'an konulu yazılarının Türkiyeli Müslümanlara katkıları ele alınacaktır. Konu ele alınırken doküman analizi yöntemi kullanılacak, derginin dinî ve siyasi söyleminde paradigmatik bir değişim yaşanıp yaşanmadığı ortaya konulacaktır.

1980'lerden Günümüze *Haksöz*'ün Yeri ve Yankıları

Tepkiselliği davranış bozukluğu gören (Çakır, 1995, ss. 4-5), çağrılmayı beklemeyenlerin, çağırınların sesi olduğunu belirten *Haksöz* (Dilipak, 2016, s. 58), davası olan bir düşünce ve aksiyon dergisidir; çünkü İslam inancı, soyut ve bilgi düzeyinde kalan bir akide değildir (Türkmen, 1995, s. 5). Tevhid ve şirk mücadelesi gerçekleştirilmeden Kur'an'ın temel söylemini oluşturan "dili" anlamak mümkün olmayacaktır (Kılınç, 1997, s. 40). Türkiye'de bir dönem yaşanmış olan başörtüsü yasağına karşı, dilenen değil direnen bir çizgi izlenmesi (*Haksöz* Gündem Yazısı, 1997, ss. 3-4) sonucu kurulan ve kuruluş bildirgesi 1999 Şubat ayında *Haksöz*'de yer bulan Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği (Özgür-Der) (*Haksöz*, 1999, s. 69) adlı insan hakları kuruluşu, bu yaklaşımın somut bir sonucudur. Zaten söz, amel içindir (Kaya, 1999, s. 15). *Haksöz*'ün başörtüsü yasağı karşıtı direnişi, yasağın askerî mekânlar dahil uygulanmadığı yakın zamanlara kadar sözlü/fiili olarak kesintisiz sürmüştür. *Haksöz*, insan haklarına duyarlı bir dergi olmuş, insan haklarını mücadelede bir mevzi olarak görmüş, sadece hak ihlalleriyle uğraşılmasını yeterli bulmamış ve yeni hakları elde etmek için aktif mücadele sergilenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Mayalı, 1996).

Haksöz; hakikatin şahitliğini yapacak bir çevre oluşturma çabası içinde olmuş, nasıl bir (yaygın) İslamî eğitim verileceği konusuna ve bu alanda yaşanan sıkıntılara dikkat çekmiştir (Çakır, 1995, ss. 6-7). Dergideki eğitim konulu yazıların bir kısmı, Müslüman bireyin vahiy doğrultusunda ve İslam ümmetinin ihtiyaçlarını dikkate alır bir tarzda değişimini amaçlamaktayken bir kısmı da Türkiye özelinde, eğitimdeki Kemalist paradigmanın sorgulanmasına yöneliktir.

Birtakım dinî çevrelerin "gizli tebliğ dönemi" adı altında örnek bir cemaat değil, bir istihbarat örgütü gibi çalışmalarının aksine *Haksöz*, Türkiyeli Müslümanlara "açık tavır" sahibi olmayı önermiştir (Türkmen, 1992). *Haksöz* çevresi, baştan beri haksızlıklara Kur'an'ın rehberliğinde karşı çıkmayı ilke olarak benimsemiştir; ancak gizli bir gündemi olan yapılanma tarzına ilgi duymamış aksine -sayıca kalabalık bir cemaat olamama pahasına- düşüncüklerini açıkça söylemeyi tercih etmiştir.

Cezaevlerindeki Müslümanlarla dayanışmayı, İslamî sorumluluğun gereği ve mücadelenin bir parçası olarak gören *Haksöz*, hapishanelerdeki Müslümanların sorunlarına kayıtsız kalmamış; 28 Şubat sürecinin (1997)

olağanüstü şartlarında, hukuk dışı uygulamalara muhatap olmuş yüzlerce Müslümanın ağır cezalara çarptırılmasına karşı çıkmış (*Haksöz Gündem Yazısı*, 2016, s. 3) ve bu Müslümanların durumunu sürekli gündemde tutmuştur. Derdest adlı belgeselin (Demir, 2016, ss. 75-78) görsel katkısı ile bu sorunun, daha geniş kitlelerin gündemine girmesi sağlanmıştır. Derginin hapisanelerde belli bir oranda okuyucu kitlesi mevcuttur. 29 yıl hapis yattıktan sonra tahliye olan Rıdvan Çağrııcı şöyle demektedir: “Dört duvar arasına kapatılmış kardeşlerine sahip çıkma, dertlerini dert edinme, onların sessizliğine ses, kardeşliğine kardeş, cefasına vefa olma noktasında, *Haksöz*’ün gayretine önce Allah, sonra ben/biz şahidiz ve büyük hesap gününde buna en gür seda ile şahadet edeceğiz inşallah.” (2016, s. 89).

Haksöz, sadece hapisanelerdeki Müslümanların sorunlarıyla ilgilenmemiş, sol eğilimli mahkûmlara haksızlık yapıldığı düşünüldüğünde de onlara destek vermiştir. 1996 yılında süresiz açlık grevine giren ve ölüm orucu nedeniyle 12 kişinin hayatını kaybettiği olay bağlamında *Haksöz*, muhafazakâr/dindar basının (*Akit* ve *Yeni Şafak*) aksine bir tutum takınarak sol siyasi tutukluların haklarından yana tavır almış; bunu zulme karşı Müslüman kimliğinin yansıması olarak görmüştür (*Haksöz İmzalı Yazı*, 1996, s. 11). Adalet Bakanının Refah Partili (RP) Şevket Kazan olması, *Haksöz*’ün tutumunu değiştirmemiştir (Yazgan, 1996, s. 8). *Haksöz*, F Tipi cezaevleri uygulamasını da insanî bulmayarak eleştirmiş; suçluların diğer mahkûmlardan tecrit edilmesini zulüm olarak görüp tepki göstermiştir (Kaya, 2003, s. 54). Bundan dolayı İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) tarafından toplatılan dergiye bir de kapatma davası açılmıştır (Türkmen, 2001, s. 9). Dergi yine de soruna dikkat çekmeye devam etmiş ve F Tipi cezaevini protesto için ölüm orucu tutanlardan biri olan Reşit Sarı ile röportaj yapmıştır (2001).

Haksöz, uzun soluklu bir mücadelenin tarihi olmuş, kadınların olmadığı bir mücadele tarzı benimsememiştir; zira bütün alanlarda olduğu gibi kadın konusunda da gelenek ya da modern buyruklar belirleyici olmamalıydı. Kur'an-ı Kerim, kadını da muhatap alıyordu. Resulullah (s), kadını mescide, yani sosyal hayata çağırıyorsa bugün ne diye aksi bir tutum sergilenecekti? Mümin kadınlar, İslam'ın yayılmasında, Akabe biatlarında, hicrette, hatta cihatta İslamî mücadelenin bir unsuru ise bugün de öyle olmalıydı. *Haksöz*'e katkıda bulunan kadın yazarlar, yalnızca kadınlarla değil, ümmetin sorunlarıyla da ilgili yazılar kaleme almışlardır (Şekerci, 2016, ss. 53, 56). Sözgelimi,

derginin 2. sayısında Fatma Akdokur “Cemaleddin Afganî ve Mücadelesi” adlı bir yazı yazmıştır. Yola çıkan ilk günlerde bile kadına yüklenen rol, “sadece kendi meseleleriyle” sınırlandırılmamış, bu denge İslâmî harekette kadının rolüne dikkat çekmek suretiyle (H. Koç, 1994, ss. 19-23) sonraki sayılarda da gözetilmiştir. Bunun somut göstergesi, dergide yazıları yayımlanan Hülya Şekerci'nin (H. Koç, 1992, ss. 16-17), dergi çevresinin insan hakları örgütü Özgür-Der'e, uzun süre (1999-2009) yöneticilik yapmasıdır (*Haksöz*, 2009a, s. 80). Ayrıca Müslüman kadının muhalefet pratiği, modernist bir tutum olarak görülmemiş, Müslüman kadınlar cezaevlerindeki F tipi zulmüne, emperyalist saldırganlıklara karşı eylemler ortaya koymuşlardır (Şekerci, 2003, ss. 34, 35). Dergide, kadınlarla ilgili konuların ağırlıklı olarak kadın yazarlar tarafından ele alındığı söylenebilir. Dergi çevresi; kamplar, eğitim faaliyetleri, Kur'an-ı Kerim eğitimi, vs. etkinliklerle çocuk kulübü faaliyetleri de yürütmüş ve İslâmî bir nesil yetiştirme gayreti içinde olmuştur.

Haksöz, şehitliği sadece Allah yolunda hayatını feda etmek olarak takdim etmemiş (Işık, 1996, s. 41); şehitliğin kapsamı, zor bir şekilde (kaza, boğulma vs.) vefat edenleri şehit diye niteleyen hadislerle uygun şekilde geniş tutulmuştur. Sözelimi, Allah rızasını kazanma uğruna İstanbul'dan yola çıkıp Malatya yakınlarında trafik kazası geçirerek 2003 yılında vefat eden Macide Türkmen ve Özlem Özyurt'un vefatları şehadet olarak nitelendirilmiştir (Türkmen, 2003c, s. 47; Pamak, 2003, s. 54). Şehadet anlık bir olay değil, bir süreç ve hayat tarzıdır. Şehadet ve şehitlik asla hayattan, mücadeleden soyutlanmış bir kavram olarak görülmemiştir. Ayrıca şehitlik, hayatında şahitlik bilinci ile hareket edenlerin en son kanlarıyla taçlandırdıkları bir hâldir (Kaya, 2015, s. 45). *Haksöz*; Türkiye'deki siyasal yapıya muhalif olmasına rağmen, AK Parti döneminde elde edilen kazanımları ve ümmetin maslahatını dikkate alarak bu muhalefetini doğal olarak azaltmış; ümmetin maslahatı gereği 2010 anayasa değişikliği referandumu, 7 Haziran 2015 seçimleri ile 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde AK Partiyi desteklemiş ve AK Parti yönetimine karşı, 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişimine karşı çıkıp, darbeciler tarafından öldürülenleri şöyle yâd etmiştir: “Canlarını Rablerine sunan aziz şehitlerimizle bir kez daha rahmet diliyoruz.” (*Haksöz* İmzalı Yazı, 2016, s. 1). “Rabbimize hamededelim ki şehitlerimizin (15 Temmuz şehitleri kastediliyor) kanlarının bereketiyle ümitvar olmamızı gerektiren, adımlarımızı daha güçlü atmaya bizi sevk eden çok müthiş bir tabloya hep birlikte şahitlik ettik.” (Kaya, 2016, s. 21). Dergide, Türkiye'deki İslâmî dönüşümle uyumlu olarak şehadetin

çerçevesi biraz daha genişlemiş görünmektedir. Zira TC anayasasındaki “İslam’ı göz ardı eden” devlet tanımı hâlâ yerinde durmaktadır.

Dergi, ilkeli olmaya vurgu yapsa da (Türkmen, 1999, ss. 8-10) asıl olan, ilkelerde tutarlılık, süreç içinde yenilenmektir (Türkmen, 1999, s. 13). Dinin sabit unsurlarıyla içtihadî unsurları arasında ayırım yapabilmek, ona düşünsel bir esneklik kazandırmıştır. Yani sabit unsurlar doğrultusunda bir değişim, dışlanan bir tutum olmaması; “İlk başta ne söylüyorsak aynı çizgideyiz.” şeklinde tutarsız ilkelilik eğilimine girilmemiştir. Bu doğrultuda ilmi bir şekilde ortaya konulan farklı yaklaşımlara dergi sayfalarında yer verilmiştir. Sözgelimi, şefaatin olmadığını savunan yazı da (Işıkser, 1991) şefaatin Allah’ın izniyle olabileceğini vurgulayan yazı da (Zülaloğlu, 1995, s. 42) *Haksöz*’de yayımlanmıştır.

Hanefî usulü ve Ebu Hanife’nin (ö. 150/767), dönemindeki rejime karşı mesafeli duruşu, takdire şayan bulunsa da mezhepçi bir tutuma yönelim söz konusu olmamıştır. Dergide, Mutezile konulu yazılar yer almış ve bu mezhep, asla sapkın bir mezhep olarak nitelendirilmemiştir. Şia mezhebinin belirleyici olduğu İran’daki İslam Devrimi (1979) sahiplenilmiş; ancak “irfanî boyut” adı altında Şîî-tasavvufî eğilime hiç ilgi gösterilmemiştir. Bu yönüyle Tevhid Dergisine kıyasla devrime desteği siyasal olanla sınırlı kalmıştır. Sözgelimi, Şia’nın Ehl-i Beyt itikadı, tutarsız bulunmuş ve eleştirilmiştir (Aykan, 1995). Şia’da önemli bir unsur olan takiiyenin; arızı durumlarda başvurulacak bir ruhsat olduğu, mücadele yöntemi olarak belirlenmesinin İslamî kimlikte erozyona yol açacağı belirtilmiştir (Altun, 1998, s. 51). İran rejimi tartışmadan varestede tutulmamış (Fadlullah, 1999, s. 36); Şia’nın, Hz. Ali’nin imametini ve imametinin inanç esası olduğuna dair kanıt olarak getirdiği ayetlerin, açık delil olmadığına dikkat çekilmiştir (Peker, 1998, s. 51).

Haksöz’de hümanizmi, endüstrileşmeyi ve Batı’yı esas alan modernizm (Işık, 1993, s. 3) eleştirileri sıkça yapılmış; geleneksel bozulma kadar “modern durum”un da analizini yapmak gerekli görülmüştür. İslam dünyasında gelenekselci tutum iç hastalıklara, modernist tutum ise dış mikroplara bağışıklığın ifadesi kabul edilmiş; Kur’an-ı Kerim’in önerdiğinin ise geleneğin veya modernizmin taşıdığı bozulma hâlinde kurtulmak, vahiy dışı değerlerden arınmak, cahilî yargı ve statüleri dönüştürebilecek olan cihad bilincine ulaşmak ve ıslahatçı tavrı İslam devriminin belirleyicisi kılmak olduğu belirtilmiştir (Türkmen, 1993b, s. 5). Görüldüğü gibi *Haksöz*, modernizm eleştirileriyle

gelenekselci bir eğilime savrulmamış; her iki yaklaşıma karşı seçici davranmış, bir tutum benimserken vahye aykırı olmamak yeterli görülmüştür.

İran Şiilerine yönelik tutumuna benzer şekilde *Haksöz*, Lübnan'daki Şii örgüt Hizbullah'ı da özellikle İsrail karşıtı açıklamaları, eylemleri ve Filistin'e verdiği destek nedeniyle İslamî bir hareket olarak görüp sahiplenmiştir. Altun, 2006 Temmuz Savaşı diye tarihe geçen 33 günlük İsrail saldırısı karşısında direnen Hizbullah'ın, bölgenin en önemli aktörlerinden biri olduğunu belirtmiştir (2008, s. 31). Dergi, Hizbullah lideri Nasrallah'ın açıklamalarına yer vermiş, ilmi ve kuşatıcı yorumlarıyla bilinen Muhammed Hüseyin Fadlullah ile röportaj yapmış, kendisine ve kitaplarına dair yazılar yayımlamıştır. Bununla birlikte Hizbullah, sonraları Esed zulmüne direnen Suriye halkının değil, Esed'in yanında yer alınca *Haksöz*, Hizbullah'ın bu tavrını "İslamî idealleri olduğunu iddia eden bir örgütün hem teorik hem de pratik olarak intiharı" şeklinde yorumlamıştır (Erdeğer, 2013, s. 13).

Haksöz Dergisinde; İran'a bakışta, İran'ın Suriye'deki Esed yönetimine (2011 ve sonrası özelinde) verdiği açık destek nedeniyle belirgin bir farklılık ortaya çıkmış, İran'ın ulusal çıkarlarını değil, ümmetin menfaatlerini koruması gerektiğine vurgu yapılmış (Özer, 2011, s. 26) ve İran, Suriye'de problemin ana kaynağı olarak görülmüştür (Üzer, 2016, s. 9). Suriye'deki muhaliflerin yanında yer alan *Haksöz*; muhalifleri ABD'ci, NATO'cu diye damgalayanlara, ABD müdahalesi sonrası Irak'ta Şiilerin elde ettiği avantajı hatırlatmıştır (Kürbanoğlu, 2012, s. 32). Dergide, Suriyeli muhaliflere silah verilmesi adil çözüm için şart görülmüştür (Kaya, 2012, s. 10).

Filistin mücadelesine destek vermeyi Türkiye'deki İslamî mücadeleden ayrı düşünmeyen *Haksöz*'ün (*Haksöz* Gündem Yazısı, 1995 s. 4) Filistin sorununa duyarlılığı süreklilik arz etmektedir. Derginin ilk sayılarında İslamî Cihad adlı örgütün, şehit edilen lideri Fethi Şikaki ve İslamî Direniş Hareketi'ne (Hamas) dair çeviri ve yorumlara yer verilirken daha sonra muhtemelen İran politikalarındaki fırkacı ve ulusçu tutum nedeniyle İslamî Cihad haberlerinden ziyade Hamas haberleri ön plana çıkarılmıştır. Yaser Arafat'ın (1929-2004) kurduğu Filistin Kurtuluş Örgütü ise ideolojik olarak uzak görüldüğünden ona karşı mesafeli bir tutum takınılmıştır.

İslamcı Düşünce Açısından *Haksöz*'ün Yeri ve Önemi

Her ne kadar “İslamcı” ifadesi Kur'an ve sünnet kaynaklı değilse de Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail Eş'ari'nin (ö. 324/935-36) *Makalatü'l-İslâmiyyin ve İhtilaful-Müslimin* (İslamcıların Görüşleri ve Müslümanların İhtilafları) adlı eseri, bu kelimenin İslam geleneğinde bir yerinin olduğunu göstermekte ve Hamza Türkmen'in ifadesiyle İslamî bir duyarlılığı ifade etmektedir. İslamcı, komşusu açken tok yatmayı meşrulaştıramaz. Bir kimse, Şark'taki Müslümanın ayağına diken battığında Garp'ta da olsa onun derdine duyar-sız kalamaz (2017, s. 27). İslamcılık; insan, hayat ve evren gerçekliğinin yaratılışına uygun bir tariftir. Yine dünya hayatına ilişkin bir tasavvur, inanç, ibadet, muamelat ve yaşayış ile birlikte hayatın tüm şubelerine İslam'ın ana kaynaklarından yanıtlar vererek İslam'ın yaşanabilir bir din ve bir dünya görüşü olduğunu ortaya koymaktır (Arslantaş, 2018, s. 43). Bu olumlu yaklaşımlara rağmen, dergide kimlik olarak “Müslümanlık”, “İslamcılık” terimine kıyasla çok daha belirgin bir şekilde kullanılmaktadır. 80'li yıllarda yeşeren ve aslında bir bilinç düzeyinin işareti olarak görülebilecek “siyasal İslamcılık”, İslamcılıktan daha dar anlamdadır. Siyasal İslam'ın iflas ettiği iddialarının yoğun olarak tartışıldığı yıllarda *Haksöz*; moral bozucu, umutsuzluğa itici bu propagandanın değirmenine su taşımamış, kazanımları gündemde tutmuştur (Zülaloğlu, 1995, s. 10).

Dergi, salt güncel ya da dinî kavramları ele almayı hedeflememiş, her ikisine olan ilgiyi zorunlu görmüştür. “Söz” adıyla çıktığı ilk sayının “Çıkarken” adlı giriş yazısında -Sonraki sayılar *Haksöz* adıyla yayımlandı.- bu yaklaşım net bir şekilde ifade edilmiştir: “Hakikatin şahitliğini yapmakta müminlere öncülük yapan Rasulullah (s)'in örnek ahlakını ve O'nun bütün yaşamında rehber edindiği ana kaynağımızı iyi kavramalı ve kavradıklarımızı yaşama geçirmeliyiz.” (1991, s. 2). *Haksöz*, Kur'an ve yaşadığımız sorunlar arasında irtibat kurmaya çalışmıştır (Turhan, 1991).

Dergi okurları için sağlam bir zemin oluşturmak amacıyla dergilerin İslamî uyanıştaki rolüne dikkat çeken tanıtımlara yer verilmiştir (Alper, 1993; Göç, 1993a, 1993b, 1993c). *Haksöz* okurlarını düşünsel olarak besleyen kitaplar, Yöneliş Yayınlarının eserleri olsa da daha sonraları İslamî hareket yöntemi konusunda yaşanan ayrışma nedeniyle *Haksöz* okurlarının yeni beslenme kaynağı Ekin Yayınları olmuştur. Zaten bir süre sonra Yöneliş Yayınları faaliyetlerine son vermiştir.

Haksöz, cihadı kalem ile sınırlamamış; başka ülkelerdeki cihad hareketlerinin çoğunun faaliyetlerini sahiplenerek haberleştirmiştir. Dergide bu konuda çok sayıda çeviri yer almış; ancak dergi çevresinden, bu tür hareketlere kayda değer “fili” bir destek söz konusu olmamış; mücadele daha ziyade Türkiye’de ıslah çabası tarzında şekillenmiştir. *Haksöz*, cihad hareketlerinin tutum ve tavırlarını tam olarak sahiplenmek istemediğinde, o hareketlerin eylemlerinden ziyade onları, o eylemlere sevkeden dış faktörleri ön plana çıkarmıştır. Sözgelimi, 11 Eylül 2001 yılında Amerika’da ikiz kulelere yapılan saldırının el-Kaide adlı örgüt tarafından gerçekleştirildiği söylendiği ve el-Kaide de bu eylemi üstlendiğinde *Haksöz*, ABD’nin işgalci politikasına vurgu yapmış; saldırıyı sonuç olarak görmüştür. el-Kaide lideri Üsâme b. Ladin (1957-2011), Amerika tarafından öldürüldüğünde İstanbul’da kılınan gıyabi cenaze namazına katılan Özgür-Der üyeleri (*Haksöz*, 2011a), 15 Kasım 2003’te iki sinagoga yapılan saldırıyı ise Siyonizm ile Yahudiliği ayrı tutarak kınamıştır (2003).

Haksöz’de, çağdaş selefi düşüncenin piri sayılabilecek olan İbn Teymiye’nin (ö. 728/1328) hurafelerden uzak durmaya çalışan çizgisi takdir edilse de (Y. Aydın, 1993a, 1993b) tarihî köken daha ziyade Ebu Hanife, İbn Tümert (ö. 524/1130), Cemaleddin Afgani (1838-1897) ve Muhammed Abdüh’a (1849-1905) dayandırılmıştır. Bu nedenle Türkiye toplumunun özellikle Cemaleddin Afgani (*Haksöz*, 1994), Muhammed Abdüh ve Reşid Rıza (Bozyel, 1993) gibi öncülerle tanışması ve düşüncelerinin belli bir ölçüde Türkiye’de yer edinmesinde *Haksöz* Dergisinin öneminin göz ardı edilemeyeceğini söyleyebiliriz. Zaten dergi, İslamcılığın köşe taşları kabul edilen bu üç kişinin yaklaşımlarının genel olarak günümüze uyarlanmış hâli denebilecek yazıları içermektedir.

İslamcı düşünce açısından *Haksöz*’ün tutumu, Türkiye’deki siyaset arenasında olup bitenler bağlamında da billurlaşmaktadır. Dergiye göre Türkiye’nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal (1927-1993), İslamî bir politika yürütmese de Müslümanların da nefes almasına yarayacak bazı adımlar atmıştır. *Haksöz* buna rağmen, Özal’ı sahiplenme yolunu seçmemiş (Çakır, 1993) aksine “Özal’ın kılavuzluğunda yol gidenler çıkmaz bir sokakta yürüdüklerini görecektir.” denilmiştir (Kaya, 1993, s. 6). Dergide Özal’a rahmet okuyanlara şu soru yöneltilmiştir: “Kör ölünce badem gözlü mü oldu? Ya da denize düşen yılanı mı sarılır?” (Çakır, 2000, s. 76). Daha sonraları (14 Ağustos 2001) siyaset sahnesine çıkan AK Partinin İslamî değil, “Müslümanlara yol açan bir

imkân” olarak görülmesi ile Özal’a bakış arasındaki farkın izahı -Özallı yıllardaki Özal ailesi hakkındaki tartışmalar, liberal tavırların getirdiği gayrı-İslamî unsurların da güçlenmesi vs. durumlar göz ardı edilirse- zor görünmektedir.

Haksöz, siyasal bir parti kurarak İslam’a hizmet ettiğini düşünen çevrelere sert eleştiriler yöneltmiştir. Sözelimi RP’den (1983-1998) sonra kurulan aynı çizgideki Fazilet Partisi (FP) (1997-2001), devlet düşmanı olabilecek insanları bile siyasi olarak kuşatıp sistemle barıştırmakla ve düzenin içine çekmekle suçlanmış (Çakır, 1999, s. 13); 28 Şubat’ta RP/FP çizgisinin politikalarının çöktüğü ifade edilmiştir (Alpay, 2000, s. 36). *Haksöz*, demokrasiyi bir imkân olarak gören bakış açısına 2000’li yıllarda özellikle de AK Parti iktidarı döneminin ilk yıllarında -muhtemelen partinin özgürlük yanlısı eğilimi nedeniyle- biraz daha yaklaşmış olsa da partili mücadeleye yönelik sert eleştirilere devam etmiştir. Sözelimi 28 Mart 2004’te yapılacak mahalli seçimler öncesinde Milli Görüş geleneğiyle AK Parti arasında çok net bir fark olduğu söylenmekte; ilkinin korunma kaygısıyla kerhen sisteme uyum görüntüsü verdiği, AK Partide ise bu durumun, gönüllü bir tercihe ve eklemlemeye dönüştüğü ileri sürülmektedir. AK Parti sadece çözülmekle kalmamakta aynı zamanda çözmektedir de. Politik dönüşüm, daha doğrusu başkalaşım, tabana da hızla sirayet etmektedir (*Haksöz* İmzalı Gündem yazısı, 2004, ss. 5, 6). Yılmaz Çakır da karamsar bir tablo çizmiştir: “AK Partinin bugün için yükselişle başları dönen, gözleri kamaşanlara, Anavatan Partisi’nin (ANAP) mevcut halini hatırlatmak gerekir. (...) Son sözümüzü İslamî iddialarını ve davalarını kaybetmeyenlere yönelterek bitirelim: İslamî mücadele neyimize yetmiyor?” (2004, s. 11). Bu sert eleştirilere rağmen dergi çevresi, meseleyi “partili mücadele verenlere” oy vermemeye teşvik düzeyine asla getirmemiş ve böyle bir gündemi de olmamıştır.

Dergide Recep Tayyip Erdoğan, dört yıllık başbakanlık performansı ile tipik bir düzen içi siyasi kişilik olarak tanımlanmış, bu nedenle İslamî kimlik ve talepler açısından kendisinden bir beklentinin söz konusu olamayacağı bir politikacı olarak nitelendirilmiştir (*Haksöz* Gündem Yazısı, 2007, s. 5). Zaten Erdoğan ve AK Parti hiçbir zaman devletçi-milliyetçi zihniyetten kopmamıştır (Kaya, 2008, s. 8). AK Partinin yaptığı sistem içi açılım ve özgürlük mücadelesi, İslamî bir mücadele değil, Kemalist diktaya karşı özgürlükçü bir mücadele olarak görülmüştür (Türkmen, 2010, s. 16). Ölümün getirdiği artı bir karizmadan kaynaklanıp kaynaklanmadığı bilinmese de 27 Şubat 2011’de

Erbakan'ın vefatı sonrasında ona yüklenen olumluluklar; Müslümanlara, nispeten daha fazla alan açan Erdoğan'a göre fazla olmuştur. Bu bakış açısına göre Erbakan, Türkiye laik sistemi içinde Müslümanlığını gizlemeyen ve Kemalist-Batıcı bürokrasiye karşı verdiği mücadele örnekliği ile sığınmacı konuma düşürülen dindar kitlelere sosyal güven ve siyasi cesaret kazandırmıştır (Türkmen, 2011, ss. 43, 49).

Haksöz -muhalif bir yönü olsa da- fitrî ve İslamî hassasiyetler gösteren iktidara kısmi destek vermiştir. AK Partinin, sınırlı da olsa birtakım sembolik adımlar atarak halkın geleceğe dair ümitlerini canlı tutmaya katkıda bulunabileceğine (Kaya, 2001, s. 16) ve 3 Kasım 2002 seçimlerinde AK Partinin elde ettiği kesin başarıda R. Tayyip Erdoğan'ın kişiliğinin, parti kadrolarının ve söyleminin halka umut olduğuna dikkat çekilmiştir (*Haksöz* Gündem Yazısı, 2002, s. 4). Özgür-Der'in 10 Mayıs 2008 tarihli "Darbe Tehditleriyle Sindirilmek İstenen Kimliğimiz ve Taleplerimiz" adlı Forumunda dillendirilen vurgulardan biri şöyledir: AK Partinin kapatılması davasına tavır almak AK Partiyi desteklemek ya da savunmak değildir. Bu parti üzerinden halk iradesi ve İslamî değerlere saldıran otoriter, baskıcı düzenin zulmünü püskürtme amacına matuftur (*Haksöz*, 2008, s. 25). Erdoğan iktidarını zayıflatmaya hatta bitirmeye yönelik 17-25 Aralık 2013 yolsuzluk soruşturması karşısında *Haksöz*, AK Partiyi açıkça desteklemiştir. İslamcılık ithamıyla AK Partiye yöneltilen saldırılar karşısında AK Parti ile dayanışma içinde olmak İslamî kimliği korumak, sahiplenmek ile eş anlamlı görülmüştür (*Haksöz* Gündem Yazısı, 2014, s. 6). AK Partinin birçok hizmeti yanında gençliğe, engellilere ve bakıma muhtaçlara sağladığı katkıların; Güneydoğu'da yaptığı maddi, fiziki, sıhhi ve yasal hizmetlerin; Suriye muhacirlerine ve ümmet coğrafyasına sunduğu imkânların hayati öneme sahip olduğu (Türkmen, 2015b, s. 14); AK Partinin zayıf düşmesinin mantıklı düşünen hiçbir Müslüman açısından tercihe şayan bir sonuç olmayacağı ifade edilmiştir (*Haksöz* İmzalı Gündem Yazısı, 2015, s. 6). 15 Temmuz sonrasında AK Parti eleştirileri yaparken karamsar bir ruh hâliyle ve toptan olumsuzlayıcı yargılar serdetmek yerine Müslümanların kazanımları da göz önünde bulundurularak daha iyimser bir yaklaşım geliştirmenin mücadele motivasyonu açısından çok daha belirleyici, sonuç alıcı olduğuna dikkat çekilmiştir (Kaya, 2016, s. 21). Erdoğan'ın, Türkiye toplumunun ve ümmetin önünü açmaya çalıştığı, misyonunun, hayra yönelten politikalarının dikkate alınması gerektiği (Türkmen, 2016, s. 13); AK Parti ortak kimliğinin taşıyıcıları arasında ıslah ve inşa kaygısını önceleyen Müslümanların da

olduğu belirtilmiştir (Türkmen, 2017, s. 8). AK Parti hareketinin mücadele sürecinin kazanımlarını korumada yaslanacağı en önemli üç unsur belirtilmiş ve bunların ilkinin, 15 Temmuz darbecilerine karşı anında meydanlara çıkan İslamcılar olduğu vurgulanmış (Türkmen, 2017, s. 11), mevcut şartlarda (Haziran 2018) AK Parti iktidarının sürmesinin genel manada ümmetin lehine olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte iktidarın yanlışlarına tavır almak da Müslümanların sorumluluğundadır (*Haksöz İmzalı Gündem Yazısı*, 2018, s. 6). Görüldüğü gibi *Haksöz* ile AK Parti arasındaki mesafede önemli bir azalma söz konusu olmuştur.

AK Partiye verilen desteğin yanında yanlış görülen uygulamalar, “iyiliği emir ve kötülüğü nehiy” kapsamında kesintisiz eleştirilmiştir. AK Partinin yeni iktidar olduğu dönemde (2002) başörtüsü yasağını değil, ekonomiyi merkeze alması doğru bulunmamıştır. (*Haksöz Gündem Yazısı*, 2002, s. 7). F Tipi cezaevi uygulamasını protesto için ölüm oruçlarının hâlâ gündemde tutulduğu dönemde AK Partiden bu uygulamaya acilen son vermesi istenmiştir (Özgür-Der İmzalı Yazı, 2002, s. 25). 15 Temmuz Darbe Girişimi öncesinde de Gülen’in din ve siyaset anlayışına eleştiriler getirmiş olan *Haksöz*, söz konusu girişime karşı direnişi teşvik etmiştir. Bununla birlikte darbecilerin cezalandırılması konusunda hukuki bulmadığı konuları -11.480 kişinin Bylock kullanıcısı olmadığından sonradan anlaşılması, bu kişilerin mağduriyet yaşamaması gibi gündeme getirmekten de geri durmamıştır.

Ümmetçi çizgisiyle *Haksöz*, Türkiyecilik (Türkmen, 1996), Türkiyelilik (Türkmen, 2005) “bu topraklar”, “1000 yıllık tarihimiz” vb. söylemlere ilgi göstermemiştir; çünkü yerlilik anlayışı, yaşanan coğrafyanın kültürünü, tarihini, toprağını kutsamayı normal görür. Yerellik ise dışlanmamış, bir realite olarak görülmüş ve cahilî tüm değerleri reddederek “buralı olmak” şeklinde yorumlanmıştır (Kurbanoglu, 1998, s. 64). Tercih edilecek çizgi, ulusalcılık kavramının özdeşi yerlilik (Arslan, 1999, s. 71) değil, Resulullah’ın (s) tebliğ, dayanışma ve mücadele sünnetinin devrimci heyecanıdır (Türkmen, 2001, s. 33). Dergi; Türk Müslümanlığı, Anadolu İslamı, Türk-İslam sentezi vb. kavramlaştırmaları da doğru görmemiş ve Kur’an merkezli olarak tartışılıp eleştirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Kayacan, 1998, s. 48). Yerli ve millî denilince akla ilk gelen şahsiyetlerden Nurettin Topçu (1909-1975) örneği bile konunun sentetikliğini göstermesi açısından yeterli görülmüştür. Topçu, bütün düşünce çizgisini Fransız hareket (aksiyon) felsefesinin kurucusu

Maurice Blöndel'in (1861-1949) görüşlerinden beslenerek oluşturmuş ve bu çizgiyi Türkçeye çevirmiştir. Anadolu'daki tasavvufla ilgili esas bilgilenme kaynağı ise Louis Massignon'dur (1883-1962) (Üzer, 2017, s. 11).

Haksöz, bayrağın kutsallığı ve Müslümanlarca sahiplenilmesi tartışmalarının yaşandığı 2000'li yıllarda dinin kaynağında ve temel uygulamalarında bayrağın kutsal olduğu ile ilgili hiçbir işarete rastlanmadığına dikkat çekmiştir (Türkmen, 2006, s. 25). Dergide, kutsal hâle getirilen bayrak, vatan, tarih gibi imgelerin tabularını, gerçek uluhiyet anlayışı ile kırmak ve kutsallığı sadece Allah'a özgü kılmak gerektiği ifade edilmiştir (Türkmen, 2008 s. 30) Meseleye konjonktürel yaklaşım; bayrağın, ulusal, laik, Kemalist Türk devletini temsil ettiği düşünülen dönemde bir sahiplenme söz konusu olmamıştır. Bununla birlikte Türkiye emperyalist güçlerce işgale uğrarsa bu bayrağın, direnişin bayrağı olabileceği; sorunun bayrağın renginden, deseninden değil, temsil ettiği devletin gayriİslâmî yapısından kaynaklandığı söylenmiştir (Kaya, 2009, ss. 11, 12). 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası ise millet, millîlik, bayrak, vatan, şehitlik gibi konulardaki yanlışların hedef tahtasına konulmasının tedricilik kuralına uygun olmadığına vurgu yapılmış; bu kavramlarda tedrici bir iyileşme hali olduğu ifade edilerek ayrıştırmacı ve gedik arayıcı tavırlar göstermenin, hikmetten uzaklık anlamına geldiği söylenmiştir (Türkmen, 2016, ss. 11, 12).

Türkiye'deki başörtüsü yasağı nedeniyle ortaya çıkan arayışlardan birisi de Avrupa Birliği uyum yasalarıyla bir açılım sağlanıp sağlanamayacağı konusundaydı. *Haksöz*'de bu konuda şöyle bir soru gündeme geldi: Filistinli kardeşlerimizi bombalayan Siyonistlerin uçaklarına eğitim izni veren (...) Türkiye'nin mevcut sisteminde yaşamaktansa görece olarak hukukun, insan haklarının, özgürlüklerin, sosyal hakların ve sosyal devlet politikalarının uygulandığını hissettiren Avrupa Birliği (AB) bünyesinde yaşamak istemek bir 'ihanet' veya 'teslimiyetçilik' olarak algılanabilir mi?" (Türkmen, 2002a, s. 11). Bu soruya verilen yanıt, AB bünyesinde yaşama arzusunun ihanet ya da teslimiyetçilik olmayacağı yönündedir. AB'ye ve AB ile bütünleşmeye ideolojik, tarihsel, sosyoekonomik gerekçelerle karşı çıkılsa da "AB süreci" Müslümanların lehine görülmüş ve devam etmesi istenmiştir (*Haksöz Gündem Yazısı*, 2004, s. 5).

Haksöz'de ordunun yönetime müdahalesi de sert bir şekilde eleştirilmiş; Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) İç Hizmet Kanunu'nun 35. Maddesinin kaldırılması, ordunun kışlasına dönmesi, genelkurmay ve Milli İstihbarat Teşkilatının (MİT) sivil otoriteye bağlı olması talep edilmiştir (Kaya, 1997, s. 4-8). Benzer

şekilde, darbecilerin kendilerine destek ünitesi gibi gördükleri Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının (YÖK) kaldırılması istenmiştir. Darbeciler tarafından emir verilmekte, öğretim elemanları ve en azından darbeye destek verecek öğrenciler, sivil iktidar aleyhine basın açıklamaları, protestolar vs. düzenleyip nizam vermede araç olarak kullanılmaktadır. Bu rolünü uzun süre götüren YÖK, yıllarca protesto edilmiştir. Özgür-Der'in 8.5.2004 tarihli basın açıklamasında, YÖK'ün tamamen tasfiye edilmesi istenmiştir (2004). Daha sonraları YÖK'ün, üniversitelerin bilim faaliyetlerini organize eden bir çizgiye geldiği kanaati oluştuğundan kaynaklanıyor olsa gerek, bu talep rafa kaldırılmıştır.

Haksöz, Allah'ın dinine hizmet etmeyi amaçlamayanlarla her ne kadar uzlaşma arayışlarına girmese de (Zülaloğlu, 1996) Amerikan emperyalizmine karşı "küresel intifada"yı ve bu konuda gerekirse adalet arayışında olan gayrimüslim unsurlarla da birlikte hareket edilebileceğini savunmuştur (Türkmen, 2003b). ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında küresel savaş karşıtı hareketin atacağı adımları belirlemek üzere yapılan Cakarta Barış Konferansı gündemi dergi sayfalarına yansıtılmıştır (*Haksöz*, 2003b). Bu toplantıya katılan ve tebliğ sunan, 27 Eylül 2009'dan itibaren Özgür-Der Başkanlığı yapan Rıdvan Kaya (*Haksöz*, 2009a), küreselleşen emperyalizme karşı küresel muhalefetin önemine dikkat çekmiştir (2003, s. 21). Dergide, küresel intifadanın farklı biçimlerde olabileceği; Türkiye, Filistin, Irak veya İran'da küresel kapitalizme ve iş birlikçilerine karşı yürütülecek aynı zamanda birbirine katkı sağlayacak olan direniş biçimlerinin, konumlarından ötürü farklılık arzedeceği belirtilmiştir (Türkmen, 2005, s. 27). Bu farklılık; örnek verilen ülkelerin tarzlarında bile söz konusu olmuş, sözgelimi silahlı mücadele veren Hamas, 25 Ocak 2006 yılında, Filistin'de seçimlere girmiş ve zafer elde etmiştir (Altun, 2006, s. 6).

Kur'an merkezli bir İslamî hareketin oluşmasına katkı sağlamaya çalışan *Haksöz* (Türkmen, 1997a, s. 10), başka ülkelerdeki İslamî hareket tecrübelerini yok saymamış, onların deneyimlerinden faydalanma yoluna gitmiş, "Ümmetin biricik unsuru biziz!" moduna asla girmemiştir. Dergi çevresinin İhvan-ı Müslimin'den ziyade, bu teşkilatın teorisyenlerinden Seyyid Kutub'a (1906-1966) olan ilgisi daha belirgindir (*Haksöz*, 1995a). Kutub, İslam ile demokrasinin çatışmadığını ileri sürenlere karşı çıkan birisidir ve demokrasinin ibadetgâhı olan parlamentoya girmek isteyen kişileri de Allah'ın uluhiyet makamına göz dikmiş kimseler olarak nitelendirmektedir (Arslantaş, 1997, s. 39, 42). Kutub, demokrasiye yönelik oldukça sert bir tutumla yazdığı bazı yazılarda demokrasinin batıl

bir sistem (Esen, 1999, s. 73), bir kumar (*Haksöz* Gündem Yazısı, 1996 s. 3) ve bir oyun olduğunu ileri sürmüş (Kurbanoglu, 1999, s. 14) hem vahye inanıp hem demokrat olmayı saçma bulmuştur (Türkmen, 2002b s. 10). Gerek Kutub'tan yapılan nakillerde gerekse dergide yer alan bazı yazılarda demokrasiye yönelik olumsuz denilebilecek" ifadelerden yola çıkarak, demokratik yollardan İslam'a hizmet ettiğini düşünen Müslümanların mahkûm edildiği düşünülmemelidir. Dergide bu yönde, herhangi bir yazı yer almamıştır. Bundan yola çıkarak Kutub'un adanmışlığı ve bazı düşünceleri açısından sahiplenildiği söylenebilir. Ayrıca, şuraya önem veren *Haksöz*'ün, demokrasi eleştirileri, doğal olarak asla laiklik eleştirileri seviyesine çıkmamıştır.

17 Aralık 2010 yılında, Tunuslu bir seyyar satıcı olan Muhammed Bua-zizi'nin (1984-2011) kendisini yakmasıyla başlayan ve "Prag Baharı" adlandırılmasından mülhem "Arap Baharı" olarak isimlendirilen İslam dünyasındaki diktatörlük karşıtı süreç, *Haksöz* tarafından "intifada" şeklinde isimlendirilmiş ve sürece sahip çıkmıştır. Dergi, Orta Doğu'da yaşanan intifadanın arkasında evham üretmekten başka bir işe yaramadığı gerekçesiyle "büyük güçler" aramamıştır (*Haksöz* İmzalı Gündem Yazısı, 2011, s. 3). Kurbanoglu, Mısır'daki intifadanın örgütlü güçlerle halkın dayanışması sonucu iradi olarak başladığını ve komplocu tezlerin, halkların iradesinin ardından ortaya atıldığını, emperyalizmin hesapları varsa Allah'ın da (Müslüman halkların da) bir hesabı olduğunu belirtmiştir. İntifadanın, emperyalizmin ikiyüzlülüğünü deşifre ettiği ve "Facebook, Twitter devrimi" tanımlamasının da bir manipülasyon olduğu söylenmiştir. İntifada, İslamî hareketlere güvenmemiz gerektiğini öğretmiştir. Özgürlük ortamları İslam'ı, İslam özgürlük ortamlarını beşlemektedir (Kurbanoglu, 2011b, ss. 15, 16, 17, 19). Suriye'deki intifada ise ne yazık ki uzun sürmüş ve Baas zulmüne karşı kesin zafer bir türlü elde edilememiştir. *Haksöz*, insan olmanın zalim Esed rejimine tavrı almayı gerektirdiği yaklaşımıyla gerek yer verdiği yazı ve çevirilerle gerekse okurlarının eylemleri ve Suriye'de dağıttığı yardımlarla Suriye intifadasını sürekli gündemde tutmuştur (Kaya, 2014, s. 12). Dergi, benzer şekilde Libya'da, Mısır'daki iktidar değişikliği taleplerini de desteklemiştir.

Amerika'nın hakimiyet alanını iyice pekiştirme amacıyla yürürlüğe koyduğu Büyük Orta Doğu Projesi (BOP); Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da rejim değişikliklerine yol açmıştır. Bu bağlamda ülkelerdeki Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) bir kısmı hakkında "işbirlikçi" zannı oluşmuş, Amerikalı

diplomatların Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfını (TGTV) ziyareti, İslamî kesimde tedirginliğe yol açmıştır (Alpay, 2005 s. 5). *Haksöz*, bu zannı muhafaza ettiği için hem de 28 Şubat darbesine karşı direnişe yeterince destek vermedikleri gerekçesiyle TGTV çatısı altında faaliyet gösteren STK'lardan olmamaya çalışan bir çizgide olmuştur.

Haksöz'ün Diğer Dergilerdeki Yansımaları

Haksöz'ün başlangıç döneminde, (aksiyonerlik açısından avantaj olsa da) genç yazarlara sahip oluşu, hayat tecrübesi eksikliği anlamına geliyordu. Bu yüzden okur kitlesinin genişlemesi zaman almıştır. Dergi, kendinden önce yayın hayatına başlamış olan *Ercümend Özkan*'ın (1938-1995) *İktibas* Dergisinden farklı olarak cemaatleşmeye önem vermiştir. *Haksöz* çizgisinin daha geniş kitlelere hitap etmeye başladığı bir zemin olan *Özgür-Der* (Şekerci, 2016, s. 55), bir insan hakları örgütü olsa da asıl olan, cemaat düzeyinde düşünsel ve duygusal birlikteliği yakalamak olmuştur. Her ne kadar 2016'dan bu yana cemaat denince akla Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) gelse de dergi, İslam'a ait bu kavramı, bir terör örgütüne hasretmeyi doğru bulmamış ve 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında da kullanmaya devam etmiştir.

Haksöz, İslamî kesimde çıkan bazı dergileri "dergilerimiz" diyerek sahiplenmiştir. Bu dergiler; *Dünya ve İslam*, *İktibas*, *Yeryüzü*, *Genç Müslüman*, *Tevhid*, *Gelecek'tir* (1991). Dernek adına "Özgürlük Girişimi" adlı bir dergi çıkarılmış olsa da bu dergi uzun soluklu olmamıştır. Yöneliş Yayınları ile birlikte *Haksöz* çevresi, 3 aylık dönemlerde *Dünya ve İslam* adında toplam 16 sayı çıkan bir dergi de yayımlamıştır. Bu dergi; İslam dünyası haberlerini, coğrafyamızın tarih ve aktüel analizlerini, siyasal konjonktür ve bölge yönetimlerini konu edinmiş (Mekeç, 2016, s. 44); ancak nitelikli olmasına rağmen beklenen ilgiyi görmediğinden yayın hayatına son verilmiştir. Üniversite gençliğini Müslümanların sorunlarına dikkat çekmeye ve çözümün bir parçası olmaya yönlendiren diğer bir çalışma da *Özgür Üniversite Dergisi*dir. Dergi çevresi, müzik aracılığıyla mesajını duyurmayı da bir imkân olarak görmüştür. Özellikle üniversite gençliği üzerinde etkili olan *Grup Yürüyüş*, bunun iyi bir örneği olmuştur.

Haksöz'ün Kürt sorununa duyarlılığı, adalet çabaları açısından kayda değerdir; ancak ilkeleri arasında "sistemin ırksal yapısından kaynaklanan zulme

ve Kürt halkının ezilmesine karşı çıkmak ve onun bu konuda sözcülüğünü yapmak” ifadesi yer alan Burhan Kavuncu’nun yayımladığı Yeryüzü Dergisinin aksine (*Haksöz*, 1995, s. 45) Kemalist devlet düzeni ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasında sıkışıp kalan Kürtlerin sözcüsü olmaya girişmemiştir. *Haksöz*’ün Kürt sorununa dair duyarlılığına, 28 Aralık 2011 tarihinde Şırnak’ın Uludere ilçesine bağlı Ortasu (Roboski) köyünde 34 masum sivilin devlete ait uçaklarla bombalanarak katledilmesine tepki göstermesi örnek verilebilir. Olayın aydınlatılması konusunda hükümet sorumlu tutulmuş, katliamın sorumlularının bulunmaması eleştirilmiştir. Türkiye’nin eski Türkiye olmadığını iddia eden Erdoğan ve ekibi için bu olay; bir sınav, bir dönüm noktası kabul edilmiştir (M. Koç, 2012, ss. 6, 10). Dergi, 2007 yılında AK Partinin otoritesini görece düzeyde pekiştirebildiği bir dönemde Irak’ta PKK’yı vurmaya karşı çıkılması gerektiğini belirtmiş; bu girişimin militarist çevreleri yeniden etkin kılacağını ileri sürmüştür (Kaya, 2007, s. 8). Sınır ötesi operasyonun, daha fazla ölüm, daha fazla acı demek olduğu ifade edilmiştir (Alpay, 2007, s. 17). 2015’te PKK militanlarının gerçekleştirdiği “hendek terörü”nün ardından, 2007’ye kıyasla çok daha etkin konumdaki AK Parti Hükümetinin yurt dışında PKK’yı etkisiz kılma girişimine ise -muhtemelen ümmetin maslahatına daha uygun bulunduğu için- destek verilmiştir.

Dergi çevresi direniş merkezli bir edebiyatın üretilmesine de katkı sağlamıştır. Aylık edebiyat ve düşünce dergisi olan *Tasfiye*, bu bağlamda görülebilir. Söz konusu derginin eylemciliği ve duyarlılığı, sanat ve edebiyata yönelik faaliyetlere ilham kaynağı olmuştur. *Haksöz*’ün etkilediği bir diğer dergi, 15 Temmuz 2016 darbesinin hemen sonrasında yayın hayatına giren *Temmuz* adlı edebiyat dergisidir.

Haksöz, süreç içinde okuyucularını olduğu kadar süreç içinde yazarlarını da yetiştirmiştir. Bu yazarların bir kısmı, ulusal gazetelerde yazan, ulusal televizyon kanallarında yorumları izlenen kişiler olmuşlardır (Yıldız, 2016, s. 106). *Haksöz*; yazarlığı titre, diplomaya vs. bağlamamış, duyarlı ve araştırmacı kimliği ön planda olan kimselere sayfalarını açmıştır.

Haksöz’ün Türkiye’nin Güncel Meselelerine Yaklaşımı

Türkiye’de resmî tarihin aksine dinî ve muhafazakâr çevrelerde Osmanlı’ya genel itibarıyla bir muhabbet söz konusudur. *Haksöz*, Osmanlı Devleti

uygulamalarına mesafeli yaklaşmış, dolayısıyla Emevi ve Abbasi yönetimlerine dönük eleştirileri Osmanlı için de geçerli olmuştur. Bununla birlikte toptancı bir yaklaşımla Osmanlı tecrübesi kenara atılmamıştır. Sözelimi Kadızadeliler hareketi (17. yüzyıl) -Hüseyin Ceyhan'ın ifadeleriyle- Osmanlı toplumsal hayatında yaklaşık yüz yıllık bir sürece kendi dinî anlayışıyla yön vermiş bir hareket olarak görülmüştür. Kadızadelilerin, başarı ya da başarısızlık bir yana, illetli/sorunlu Osmanlı dinî düşüncesinin radikal/aceleci bir yaklaşımla ıslah edilmesi mücadelesinde önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Bu hareketin, 6 asırlık Osmanlı tarihinde eyleme dönüşmüş ve sahih bir Kur'anî anlayışa yönelmiş; bu doğrultuda içinde bulunulan siyasi ortamın çarpıklıklarının düzeltilmesi için "İslam" adı altında sekter bir anlayışla yaygınlık kazanmış, gayriİslamî düşünce ve eylemleri bünyesinde taşıyan çeşitli dinî çevrelerle mücadeleye girmiş en önemli hareket olduğu ileri sürülmüştür (1996a, s. 41).

Partisel bir mücadelenin öncelenmediği dergide, devrimci tavra sahip çıksa da (Kaya, 1996, s. 8) salt bu tavır yeterli görülmemiştir; çünkü devrimci tavrın ıslah çabalarıyla var olabileceği düşünülmektedir (*Haksöz Giriş Yazısı*, 1991a). Dergi, dışarıdan bir yakıştırma ile söylenen radikalliği, "biz radikaller!..." başlıklı bir yazıya yer vererek (Bayraktar, 1991) ironik bir kimlik olarak benimsemiş; ıslahat ile inkılap kavramlarını birbirinin zıddı değil, birbirini karşılayan kavramlar (Türkmen, 1993a, s. 4) diye takdim etmiş; sisteme yönelik kapsamlı, köklü bir değişim perspektifi içeren taleplerin, beklentilerin uzun soluklu ve ilkeli bir mücadele ile mümkün olabileceği düşüncesini ön plana çıkarmıştır (*Haksöz İmzalı Gündem Yazısı*, 2007, s. 6). Bu ironik radikallik kavramından, devrimcilik kavramında olduğu gibi bir süre sonra vazgeçildiği söylenebilir; çünkü oluşum, kitleleşme, hükmetme aşamalarının gerekliliklerini ayrı ayrı yerine getirmek ve her safhada İslam'ı yaşamak gerekiyordu (Türkmen, 1997b, s. 9). İslah çizgisini nefislerinde ve sosyal tanıklıkta güzellik inkılabına yükseltenlerle yürünebilirdi (Türkmen, 2007a, s. 12). Zaten devrim ve inkılâp kelimelerini İslamî çerçevede ancak toplumda köklü değişim anlamında ve "ıslah" kavramı bağlamında kullanmak mümkün görülmüş (Türkmen, 2011, s. 10); "devrimci" ifadesi yerine de "*muslihun*" (ıslah ediciler) kelimesini kullanmak daha doğru bulunmuştur. Zaten siyasal katılım için ödünç alınan "*demokrasi*" gibi "*devrim*"in de ödünç alınmış bir kavram olduğu ifade edilmiştir (Türkmen, 2012, s. 18).

Dergide, partili İslâmî mücadele toptan yok sayılmamış; ancak bağımsız/sistem üstü bir karar mekanizması tarafından inisiyatif altına alınabildiği ölçüde değer taşıdığı ifade edilmiştir (*Haksöz Giriş Yazısı*, 1991b, s. 2). İlişkilerin hakkı-sabri tavsiye şeklinde olması ve parlamenter mücadele yürütenlerin -o dönemde RP'nin- yanlış konumları ve hataları nedeniyle tekfir edilmemesi gerektiğine dikkat çekilmiş (Çakır, 1991, s. 5); reel siyasete aktif katılım söz konusu olmasa da "Seçimler bizi ilgilendirmez." tavrına asla girilmemiştir (*Haksöz*; 1995b). RP, bir düzen partisi görülmüş (*Haksöz İmzalı Yazı*, 1996, s. 5), kendisine oy veren Müslüman kitleyi yanılttığı düşünülmüş (Çakır, 1996, s. 7); "taviz politikalarından taviz vermediği" ifade edilmiş (*Haksöz Gündem Yazısı*, 1996, s. 3); savunduğu "adil düzen"in, serabın gerçeğe yakınlığı kadar adalete yakın olduğu söylenmiştir (Alpay, 1996, s. 11). Ne var ki RP'ye açılan kapatma davası görmezden gelinmemiş, bu davayı; kendisi, değerleri ve inançlarıyla ilgili görmeyenlere ise söylenebilecek bir şey olmadığı ifade edilmiştir (Çakır, 1997, s. 23).

RP'nin kapatılması sonrasında kurulan FP'ye tavır da farklı olmamıştır. 18 Nisan 1999 seçimlerinin, sessiz çoğunluğun sesini hissettirmek açısından bir anket değerine sahip olduğu (Çakır, 1999, s. 21), demokrasi oyununun tükendiği ifade edilmiştir (Kurbanoglu, 1999, s. 26). Bununla birlikte Merve Kavakçı, 2 Mayıs 1999'da Meclis'e başörtülü girdiği için koparılan kıyamet karşısında Kavakçı sahiplenilmiş; ona yapılan saldırı İslâmî kimliğe bir saldırı olarak görülmüştür (Kurbanoglu, 1999, s. 12).

Seçimlerin, Türkiye'deki taşlaşmış yapıyı değiştirme ihtimalinin olmadığı söylene de (*Haksöz İmzalı Yazı*, 2011) demokrasiye yönelik eleştiriler git gide azalmıştır. Türkiye'de demokrasi, İngiltere'deki krallık sahiciliğinde bile olmamakla suçlanmış (*Haksöz İmzalı Yazı*, 2001); demokrasi düşüncesi ve pratiğinin, insanlığın siyasal-toplumsal hareketliliği içinde diğer beşeri ideolojik alternatiflere nazaran daha tercihe şayan bir konumda olduğu bir gerçek olarak takdim edilmiş (Kaya, 2004, s. 12), oy verme açısından demokrasi, taktik ve içtihadî bir konu olarak görülmüştür. Bu açıdan Cezayir'deki İslâmî Selamet Cephesi (FİS), Filistin'deki Hamas ve Lübnan'daki Hizbullah örnekleri verilmiş, Yusuf kıssasının da sistem içi rol almanın ölçüsü olduğu (Türkmen, 2009, s. 7) ve Yusuf ile Musa'nın metodolojileri arasındaki farkın, "tarz"ların "farz" olmadığını haykırdığı ifade edilmiştir (Çakır, 2009, s. 12) İslâmî farzları yasaklayan Türkiye'deki laik kapitalist sistemde, öğrenci veya

çalışan olarak rol alan veya daha uygun bir maslahat anlayışı içinde oy kullanan kişilere "Cehennemi seçtin!" denemeyeceği ifade edilmiştir (Türkmen, 2009, s. 8).

14 Mart 2008'de AK Partinin kapatılma iddianamesi mahkemeye sunulduğunda bu girişim, AK Partinin tüzel kişiliğinin ötesinde İslam'ı ve Müslümanları, akidelerini teslim almaya çalışan bir tutum olarak görülmüş (Kurbanoglu, 2008, s. 19) ve birkaç İslamî STK temsilcisinin de desteğiyle Özgür-Der tarafından 15 Mart 2008'de bir basın açıklaması yapılarak bu girişim protesto edilmiştir (2008).

Partili mücadele, AK Parti ile Türkiye siyasetinin en belirleyici gücü olsa da *Haksöz* dergisinde bu durum, savunulur hâle gelmemiştir. Reel siyaset bir imkân olarak görülmüş; ancak sivil toplumcu mücadele tarzı her zaman ağır basmıştır. *Haksöz*'den daha önce yayın hayatına başlamış bir dergi olan *İktibas*'ın sahibi Ercüment Özkan; ilkeli, tavizsiz ve direngen bir Müslüman olarak görülse de (*Haksöz* İmzalı Yazı, 1999) ondan farklı olarak İslamî mücadelenin kitleleşme safhası gözetilmeden İslamî bir parti kurup partili olarak da mücadele verme fikri öncelenmemiştir.

Haksöz, işçi sorunlarına (Çakır, 1991b), asgari ücret yetersizliğine (Akdeniz, 1992) de ilgi çekmiştir. 1 Mayıs'a nasıl bakılması gerektiği konusunda Hak-İş Genel Eğitim Sekreteri Salim Uşlu ile röportaj yapılmış (1993); ancak muhtemelen İslamî kesimdeki sol karşıtı tavır, bu ilginin sürdürülebilir olmasına engel olmuştur.

Kuşatıcılık yerine ayrıştırma, kardeşlik yerine düşmanlık siyaseti ürettiği ifade edilen -ezilenlerinki dahil- milliyetçilik (*Haksöz* Gündem Yazısı, 2011, s. 5) yanlısı tezlere eğilim göstermeyen *Haksöz*'ün, Kürt sorununa ümmet duyarlılığı ile yaklaşması (Bozyel, 1992a), diğer İslamî dergileri de soruşturma ile konuya dahil etme çabaları (*Haksöz*, 1992) Osmanlı'da olduğu gibi Kürdistan lafzını kullanmakta rahat davranması (*Haksöz* İmzalı Yazı, 1992, s. 7), Şırnak'ın büyük hasar gördüğü devlet operasyonuna tavır alması (Işık, 1992) onu salt bir İstanbul dergisi olmaktan uzak tutmuştur. Ülkenin doğusunda derginin söylemi daha fazla ilgi görmüş, Kürtlerin haklarını savunurken Kürt milliyetçilerine eleştiriler de yönelmiştir. Kürt milliyetçiliğinin; Türkiye'de devletin inkârcı, faşizan, asimilasyoncu siyasetine karşı bir tepki olarak ortaya çıktığı ama bu siyaseti tersinden ürettiği ifade edilmiş; Kürt milliyetçi hareketi aleyhine en sıradan bir eleştirinin, büyük bir tahammülsüzlükle tehdit

ve baskıyla saf dışı edilmeye çalışıldığına dikkat çekilmiştir (*Haksöz İmzalı Gündem Yazısı*, 2001, s. 4). Kürtlerin ve Türklerin vahye ve fitrata aykırı olan milliyetçi saiklerle siyaset üretmekten vazgeçmediği sürece Kürt sorununun ve daha birçok meselenin çözümünün yakın vadede mümkün olmadığı ifade edilmiştir (M. Koç, 2011a, s. 9). Bu bağlamda, Kürt ulusalcılarının, sorunun siyasi yollarla AK Parti Hükümeti tarafından çözülmesini istemedikleri (M. Koç, 2011, s. 11), Kürt milliyetçiliğinin Türk milliyetçiliği gibi apaçık bir çözümsüzlük olduğu (Kaya, 2012, s. 14) ve Kemalizmin de Kürt milliyetçiliğinin de emperyalizmin eskimeyen taşeronları olarak tarihteki yerlerini alacağı belirtilmiştir (Özer, 2014, s. 45). Dergi, bölgedeki (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) kimi dindar Kürtlerin PKK'ya/HDP'ye (Halkların Demokratik Partisi) karşı gösterdikleri toleransın çok daha azını AK Partiye göstermedikleri gerçeğini iyi okumak gerektiğine dikkat çekmiştir (Sevim, 2015, s. 56)

27 Nisan 2007 askerî muhturası sonrası, “Ya AK Parti ya darbe!” seçeneği karşısında yapılması gerekenin askerî vesayet düzenine karşı İslamî muhalefet geleneğini sürdürmek ve gelecek kuşaklara ilkeli ve tutarlı bir şekilde aktarmak olduğu belirtilmiş, muhalif duruş bir zorunluluk olarak takdim edilmiştir (Uzun, 2007, s. 16). Süreç içinde AK Parti iktidarının devlet yönetimindeki etkinliğinin artmasına paralel olarak devlet eleştirileri, yerini “sistem eleştirilerine” bırakmaya başlamıştır. Tevhid ve adalet ehlinin birincil sorumluluğunun öncelikle sistem karşısında muhaliflik olduğu belirtilmiş, Kemalist sistemin doksan yıldır ürettiği sorunların sorumlusunun AK Parti olmadığı ifade edilmiştir (Kurbanoglu, 2011a, s. 19).

Haksöz'ün, Müslümanların önünü açan AK Partinin iktidar olmasıyla taraf olma yönü ağır basmıştır. Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın ağzından Kürt sorununun kabulü olumlu bir adım olarak kabul edilmiş (*Haksöz Gündem Yazısı*, 2005, s. 5); AK Partinin ya da herhangi bir siyasi çizginin militarizme karşı bir tavrı söz konusuysa o tavrı desteklemekten kaçınılacak bir durum olmadığı (*Haksöz Gündem Yazısı*, 2007, s. 6), “AK Parti zaten sistemin bütün pisliklerine batmış bir partidir, tağutun reddedilmesi bunu gerektirir.” demenin, tevhidî sorumlulukların ertelenmesi, üstlenilmemesi anlamına geleceği ifade edilmiştir (Kurbanoglu, 2007, s. 14). Dergideki AK Parti desteği içeren cümlelerin neredeyse hepsine itiraz kaydı konulmuş, böylece destek hep dışarıdan olmuştur. Belki de en içeriden denebilecek destek, seçim zamanı oyu vererek destek olmak şeklinde tezahür edenidir.

Hint asıllı Britanyalı yazar Salman Rüşdi'nin "Şeytan Ayetleri" (1988) adlı kitabını Aziz Nesin'in (1915-1995) Türkiye'de yayımlaması ve ardından 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta bir etkinliğe katılması sonucu meydana gelen olay sonucu, İslamî kesim üzerine büyük bir baskı kurulmuştur. O ortamda, İslamî kesimde yaygın hava "özür dileyici" bir tutumu beraberinde getirmiştir. *Haksöz*, dini değerlere yapılan saldırıyı ön plana çıkararak olayda yanan kimse olmadığına dikkat çekmiş ve Müslümanların haklı bir tepki gösterdiğini ileri sürmüştür (Osmanoğlu, 1993). Sivas davasında "İstiklal Mahkemeleri" ne benzer bir süreç yaşandığı (Değirmenci, 1997, s. 8), mağdurlarının davalarında linç mantığıyla karar verildiği (Balcı, 1997), yargıya müdahale edildiği (Tuna, 1997), işin içine siyaset karıştığı (Toraman, 1997, s. 13) ve sanıkların faşist bir durumla karşı karşıya kaldığı ifade edilmiştir (Mayalı, 1997).

Zaman zaman ve özellikle Batı'da Resulullah'a (s) hakaret konusu gündeme gelmektedir. *Haksöz* bu konuda duyarlılık sergilemiştir. İslam'da terörün olmadığı fakat Müslümanlara küresel anlamda devlet terörü uygulayanlara boyun eğmek de İslam'ın kutsallarına hakaret edilmesine ve insanlığın ismetlerinin ayaklar altına alınmasına boş gözler ve taşlaşmış kalplerle bakmak da olmadığı ifade edilmiş; İslam'da zillet olmadığı; zulmü el, dil ve bunlarla olmazsa kalple buğz ederek engellemek gerektiği söylenmiştir (Kurbanoglu, 2015, s. 16). Fransa'da yayımlanan Charlie Hebdo Dergisinin Müslümanların peygamberlerine hakareti, vahşi kapitalist telakkinin ahlaksız bir kültürel saldırısı olarak görülmüş; bunun peşinden gelen tepkiyi de (7 Ocak 2015 saldırısı) bütün tarihsel bağlamın Müslümanlarca yok sayılmasını isteyerek "İslamcı terörizm" diye adlandırdıklarına dikkat çekilmiş ve bunun karşısında "İslam'da terör yoktur." nakaratını tekrar etmenin, Batılı saldırıya kimliksiz ve ahlaksız bir destek olacağı ifade edilmiştir (Yılmaz, 2015, ss. 23-24). Görüldüğü gibi *Haksöz*'de; failinin Müslümanlar olduğu söylenen saldırılar, Müslümanların köşeye sıkıştırılmışlık hâli ile izah edilmekte, Müslümanları sürekli itham eden zihniyete karşı savunmacı bir yaklaşım sergilenmemekte, dini değerlere hakaret edenleri öldürmek ne desteklenmekte ne de övülmektedir.

Haksöz'de Gülen'in din anlayışı (Zülaloğlu, 2016) ve Gülen çevresinin duruşu da sorunlu görülmüştür; çünkü Ecevit (1925-2006), Gülen ve İsrail Başbakanı İzak Rabin (1922-1995) "Atatürk sevgisi ve radikal İslam nefreti" ortak paydasında hareket etmektedir (Alpay, 1995, s. 48). Gülen'de devletçilik, milliyetçilik, Turancılık, gelenekçilik, liberallik, Amerikan hayranlığı vs. her

şeyin var olduğu, onun düzen tarafından tepe tepe kullanabilecek birisi olduğu söylenmiştir (*Haksöz İmzalı Yazı*, 1995, s. 4). Gülen çevresinin organize ettiği Abant toplantılarının 16-19 Temmuz 1998 tarihli olanı, Abant Konsili olarak adlandırılmış (Pamak, 1998, s. 33), II. Abant Platformu bağlamında şöyle denilmiştir: “İslam’ın; çürümüş, kokuşmuş ifsad düzenininin laik-demokratik-seküler-Atatürkçü değerleriyle örtüştüğü iftirasıyla Allah’ın dinini zan altına sokmaya çabalyorlar. Bu çabaların ‘kemalist devletin mümini, İslam’ın münafığı’ olmak gibi bir sonuca götüreceğini bilememek, görememek mümkün mü?” (Alpay, 1999, s. 32). Abant Platformu’nda tecessüm eden F. Gülen’in misyonunda İslam’ın, ulusal kimliğe eklemlenmiş, entegre edilmiş kültürel bir alt kimlik düzeyine indirilmek istendiği (Alpay, 2004, s. 46), Gülen’e yakın Fatih Üniversitesinin Siyonist işgal rejiminin başkonsolosunu konuşmacı olarak davet etmesinin ihanet olduğu söylenmiştir (*Haksöz*, 2008).

Gülen çevresinin etkili olduğu bürokratların organizasyonu ile 17-25 Aralık 2013’te gündeme gelen yolsuzluk iddiaları, Recep Tayyip Erdoğan’ı ve iktidarını zayıflatmaya yönelik bir girişimdi. *Haksöz*, bu çekişmede Erdoğan’ın mazlum olduğunu ve Müslüman halklar lehine attığı adımların desteklenmesi gerektiğini, Gülen grubunun hiçbir surette haklı ve desteklenebilir görülemeyeceğini belirtmiştir (*Haksöz Gündem Yazısı*, 2014, s. 5). Dergide, Erdoğan ve çizgisinin çevre ve Müslüman coğrafya lehine risk alan ve imkânlar sağlayan yaklaşımının, tüm zaaflarından öte adil bir değerlendirmeyi hak ettiği ifade edilmiş; Gülen hareketinin bugünkü Batılı güç odakları ve İsrail tarafından sevgiyle karşılanması oldukça manidar bulunmuş ve coğrafyamızdaki algısının ise köklü bir tövbeye ve ıslaha muhtaç olduğuna dikkat çekilmiştir (Türkmen, 2014, s. 12). Mazlum ve Müslüman halkları kaygılandıran bu operasyon karşısında Erdoğan’ı savunmanın, dayanışma içinde olmanın ümmetin maslahatını, geleceğini savunmak olduğuna vurgu yapılmıştır (Kaya, 2014, s. 17). Erdoğan şöyle savunulmuştur: “Bosna’dan Suriye’ye, Filistin’den Mısır’a ve Bangladeş’e kadar ümmetin çocukları dua ederken siz beddua ediyorsanız; onların sevinci sizin hüznünüz; sizin umudunuz onların korkusu haline gelmişse uzun lafın kisası çok kötü kaybetmişsiniz demektir.” (Kaya, 2014, s. 25). Ümmetin derdiyle dertlenmeyi şiar edinen *Haksöz*’ün sayfalarına pek yansıdığı söylenemese de bu ifadeden yola çıkarak Erdoğan’ın başarısı için *Haksöz* çevresinin dua ettiği zımnen söylenebilir.

Haksöz, Cumhuriyet tarihi boyunca yapılmış tüm darbeleri eleştirilmiş, yayın tarihinden itibaren şahit olduğu tüm darbelere de tavrı almıştır.

Sözelimi, Balyoz dava belgelerinde adı geçen çok sayıda şahıs ve kuruluşun müdahillik talebinde bulunmalarının çok sınırlı kalışı ve İslamî kuruluşların pek çoğunun davaya ilgisizliği eleştirilmiştir (Kaya, 2011, s. 38; Kurbanoglu, 2011c, s. 44). 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne kısa sürede tepki veren ve seçilmiş iktidarın darbe ile görevden uzaklaştırılmasına karşı çıkan *Haksöz* dergisi çevresi, Recep Tayyip Erdoğan'ın "hiyanet-ticaret-ibadet" şeklindeki Gülen çevresi tasnifi doğrultusunda son kesimin (ibadet) uğradığı mağduriyetleri görmezden gelmemiştir. Bülent Gökgez'e göre kredi borcuyla, taksitle veya kısıtlı imkânlarıyla edindiği eve tedbir konulan ve meslekten ihraç edildiği için de hiçbir geliri kalmayan, ne evini satabilen ne de borcunu ödeyen, üstelik geçimini sağlamakla mükellef olduğu çocuklarını perişanlığa mahkûm edecek bir yaklaşım, adeta "Ölün!" demektir. Oysa Kemalistlerin ne 28 Şubat darbesinden ötürü ne de Ergenekon (2007), Balyoz, Gezi darbe girişiminde (2013) bulunmalarından ötürü en zayıf halkalarının dahi mal varlıklarına tedbir konulduğuna şahit olunmadığını söyleyen Gökgez, yakasında Mustafa Kemal rozeti veya kitaplığında *Nutuk* bulunduran emniyet, yargı, eğitim veya diğer kamu görevlilerinin mal varlığına tedbir konulup meslekten ihraç edilmemelerine dikkat çekmiştir. Gökgez'e göre 28 Şubat darbesine aleni destek veren iş adamlarının şirketlerine kayyum atanması gerekmektedir (2016, s. 15). Telefonlarındaki Bylock programı nedeniyle FETÖ'cü olduklarına dair haklarında işlem yapılanlarla ilgili olarak, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'ndan yapılan açıklamada, 11.480 kişinin iradeleri dışında Bylock IP'lerine yönlendirildiği belirtilmiş; *Haksöz*, iktidarın da bu mağduriyette sorumluluğunun bulunduğunu ifade etmiştir (Kaya, 2018, s. 31)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk (1881-1938), hâlâ yasalarla korunan bir liderdir. *Haksöz*, sadece Türkiye'de halk arasında yaygın olan hurafeleriyle değil, rejimin hurafeleriyle de mücadeleyi esas almış, Atatürk'e yönelik yüceltmeci tutumu sert bir şekilde eleştirmiştir (Ceyhan, 1996b). Bu açıdan Milli Güvenlik dersleri de sorunlu görülmüştür; çünkü derslere giren subaylar, başörtülü okuyabilme imkânı olarak görülen İmam Hatip Lisesinde (İHL) bile öğrencilerin başlarını açtırmıştır (Önce, 2006, ss. 14, 15). Dolayısıyla bu dersler derhal kaldırılmalıdır (Alpay, 2010, s. 41). Mücadele sonuç vermiş ve 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren bu ders kaldırılmıştır (Aslan, 2012, s. 24). Atatürk imgesinin oluşumunda, ulus üzerinden ulûhiyet atfı ve ilahlaştırma söz konusudur (Kurbanoglu, 2013, s. 53). Türkiye'de gençlik Ata'ya ya da devlete değil, önce Allah'a sonra da ailelerine

emanet görülmelidir (Kurbanoglu, 2013, s. 66). Öncelikli olarak Kemalist rejim dayatması sonlanmalıdır (*Haksöz Gündem Yazısı*, 2017, s. 6). *Haksöz*, yeni anayasa tartışmalarında Kemalist, laik, Türkçü şablonları sorgulama çağrısında bulunmuştur (*Haksöz İmzalı Yazı*, 2016, s. 5); ancak -muhtemelen iktidar tarafından dikkate alınmayacağı düşüncesiyle- yerine “Kur’an merkezli bir anayasa yapılması” önerisi getirilmemiştir.

Özgür-Der 7 Kasım 2008’de yayımladığı bildiriyle 10 Kasım’dan başlayarak düzenin saçma ritüellerine, anlamsız propaganda ayinlerine, İslâmî kimliğin tahkir edildiği organizasyonlara tavrı almaya davet etmiş; bu basın açıklamasına, (İlmi ve Kültürel Araştırmalar Vakfı (İLKAV), Mazlum-Der vs.) İslâmî STK’ların bazılarında da destek gelmiştir (*Haksöz*, 2008). İstanbul’daki selâtin camilerine asılan Türkçü, ırkçı ve militarist içerikli mahyalar, 5 Ekim gecesi *Haksöz* Haber sitesi tarafından gündeme getirilmesinin ardından 6 Ekim’de Özgür-Der’in çağrısıyla Süleymaniye Camii önünde protesto edilmiştir (*Haksöz*, 2009b). Kemalizm dini, doğan İslâm güneşini örtemeyecektir (Türkmen, 2009, s. 15). İslâmî görünürlüğü engellemek için gündeme getirilen “kamusal alan” hakkında *Haksöz*, bu alanı, devletin kendini ilâh kabul ettiği alan olarak görmüştür; orada devlet tek yetkilidir ve her şeyi belirler (S. B. Yılmaz, 2010, s. 31).

Dergide; okullarda öğrencilere söylettirilen “Andımız”ın, İslâm akidesine aykırı öğeler içerdiği, kişi putlaştırmasına ve kişilik tahribine yönelik olduğu söylenmiş; söz konusu ırkçı metnin her sabah çocuklara zorla söylettirilmesi ayıbına, ıllığına son verilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir (*Haksöz*, 2011b, s. 17). Kemalistlerin her gün “antlarını” tekrarlayıp durmalarına diyecek bir şey yoktur; sorun edilen, onu topluma dayatmalarıdır (Kurbanoglu, 2011d, s. 18).

Haksöz, İran-İrak Savaşı’nda (1980-1988) İran’a yakın bir çizgide olmuştur. Bununla birlikte Saddam yönetimi Amerikan saldırısı ile yüz yüze geldiğinde onun zalimliğini gözardı etmeksizin ve İran’a yakın çevrelerin eleştirilerine aldırmaksızın Amerika’nın karşısında yer almış (*Haksöz Gündem Yazısı*, 2003), derginin okur kitlesi Amerika’nın Irak’ı işgal girişimine karşı protestolarda aktif rol üstlenmiştir (Yaman, 2003). AK Parti Hükümeti, ABD’ye destek amaçlı tezkerayı TBMM’den geçirmemeye davet edilmiş (*Haksöz*, 2003a), bu çabalar sonuç vermiş ve 1 Mart tezkeresi TBMM’den geçmemiştir (Tekdal, 2003, s. 42). Böyle bir tezkerede bir daha gündeme getirilmemelidir

(Ceylan, 2003, s. 15). Zaten ABD, işleyeceği suça iştirakçi bulma derdine düşmüştür (Alpay, 2003 s. 20). Rıdvan Kaya; Türkiye'nin, ABD ile Irak'a girmesi durumunda birilerinin Müslümanlar adına, bu ülke insanı adına Irak'ta ülkelerini savunan ve işgale karşı savaşıran direnişçileri öldüreceğini, cinayetler işleyeceğini söylemiştir (2003c, s. 23).

Haksöz, milliyetçi, antikomünist bir söyleme ilgi duymamış; fakat sosyalist sol ile "adalet temelli" ortak bir zemin arayışına girmekte sakınca görmemiş ve ortak payda olarak "resmi ideolojinin dayatmalarına karşı çıkmak" belirlenmiştir (Türkmen, 2003a, s. 25). Bununla birlikte dergi çevresi; hedefi olumlu olan ancak "kimlik, örgütlenme ve eylemin kiminle yapıldığı" şeklinde 3 rezerv koyarak "Darbeye Karşı 70 Milyon Adım" eylemine (21 Haziran 2008) katılmamıştır; çünkü bu eylem, liberal-demokrat zeminde "Genç Siviller" adına ve "Lambada Aktivistleri" adlı homoseksüel grubun da katılımıyla gerçekleşmiştir (Özgür-Der, 2008, s. 26-27). Dergi çevresinin kendini Müslüman olarak tanımlamayan çevrelerle yürüttüğü adalet temelli çabalar, iyi niyetli bir girişim şeklinde görülebilse de uzun soluklu ve kalıcı olmamıştır.

Haksöz; Taksim'deki Gezi Parkı'nın Asker Ocağı Caddesi'ne bakan duvarın 3 metrelik kısmının Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında yıkılması ve birkaç ağacın da taşınmak üzere yerinden sökülmesiyle başlayan ve hükümeti devirme girişimine dönüşen Gezi eylemlerini meşru olmayan bir kalkışma olarak görmüştür. Olayda Kemalizm-Küresel Liberalizm iş birliği olduğu (Kurbanoglu, 2013, s. 19), Gezicilerin vapuruna binenlerin, ahirette hesabı çetin olacak bir yolculuğu da tercih ettikleri ifade edilmiştir (Üzer, 2014 s. 26).

Haksöz'e göre Aleviliği, kendisini Müslüman olarak tanımlayan bir kitlenin mezhebi olarak gören Aleviler içinde bir akım vardır ki Alevi değerlerinden çözülmüş, modernize olmuştur. Bunlar, Aleviliği İslam öncesi pagan değerlerle de buluşturmaya çalışan çoğunluğu sosyalist gelenekten gelen Pir Sultan Abdal Derneği öncülüğündeki Alevi Bektaşî Federasyonu'dur. Alevi kitle içindeki etkileri, bazı iddialara göre %20 bazı iddialara göre %6'dır; ancak bu kesim, keskin bir ideolojik gelenekten geldiği ve özellikle de AB imkânlarından alabildiğince yararlandığı için hem medyatik hem görsel boyutuyla öne çıkmakta ve kendilerine yerli ve küresel egemenlerce Alevilik adına konuşma imkânları bahşedilmektedir. Zaten 2000 yılında yapılan bir ankete göre Alevi kökenli sosyalist, ateist ve sol liberallerin oranı şehirlerde %15,3, kırsal kesimde %4'tür. Timisi'nin de ifadesiyle Türkiye alevilerinin büyük

çoğunluğu kendini İslam dairesi içinde görmektedir (Türkmen, 2015a, ss. 7-8, 12). Yavuz Sultan Selim (1470-1520) dönemi bağlamında gündeme getirilen “Sünnilerin Alevilere zulmettiği” konusu, dergide tartışmalı bulunmuş ve konunun Sünnilik ile ilişkisinin olmadığı, “Açın kapıları Şah’a gidelim.” cümlesinin bir başka devlet adına ayaklanmanın sloganı olarak görülmek istenmediği ifade edilmiştir (Üzer, 2015, s. 17).

Kur’an Konulu Yazıların Türkiyeli Müslümanlara Katkıları

Haksöz yalnızca bir hareket dergisi olmamış; İslamî ilimlere önem vermiş, ilk sayılarından itibaren ağırlıklı olarak hadis, tefsir ve fıkıh öğretim üyeleriyle (Hayri Kırbasoğlu, Sait Şimşek, Hayrettin Karaman vs.) yapılmış röportajları sayfalarına taşımıştır.

Ömer Mahir Alper’in ifadesiyle İslam dünyasında, tarihî süreç içinde Kur’an, merkezî ve belirleyici konumunu kaybetmişti. Bu nedenle yeniden, gerçek anlamda Kur’an’a dönüş sağlanmalı ve bir Kur’an nesli inşa edilmelidir. Kur’an’ı anlamamanın İslam’ı yaşamak ve İslamî mücadeleye katılmak gibi pratik bir yönü de vardır (*Haksöz*, 1999, s. 49).

Türkiye’de geleneksel kesim, sık sık “İslam’ın protestanlaşması”na (dünyevileşme) dikkat çekse de Katolikleşmesine (dünyadan el etek çekme) neredeyse hiç vurgu yapmamıştır. Dergide yer verilen bir röportajda M. Sait Şimşek, Müslümanlar arasındaki şekli kutsamaların, Kur’an’ın anlamadan da okunsa bile (duygu yoğunluğu hesaba katılmazsa) fayda vereceğini düşünmenin, din adamlarının kutsanmasının vs. Katoliklerin dinlerine bakışlarını çağrıştıran şeyler olduğunu belirtmiştir (1998, s. 38).

Dergideki Kur’an yazılarında, tasavvufieğilime eleştirel tavır belirgindir; ancak tasavvufi çevrelerle bire bir fikrî mücadele yaşanmamış ve dergi sayfalarına yansıtılmamıştır. Sözgelimi, dergide Abdülaziz Bayındır’ın röportaj yaptığı şeyh ile görüşmesi yayımlanmış; fakat şeyhin adı verilmemiştir (1995a; 1995b). Her ne kadar yaşayan mutasavvıfların görüşleri, isimleri verilerek eleştirilmemiş olsa da tarihte yaşamış mutasavvıflar eleştirilerden nasiplerini almışlardır (F. Aydın, 1997, s. 12). Tasavvufi bir çevreye ait görülemeyecek Yaşar Nuri Öztürk (1951-2016) ise Hallac-ı Mansur’u kötü imajından

kurtarmaya çalışan bir kişi olarak eleştirilmiştir (Sarmış, 1997, s. 18). *Haksöz*'ün itirazı, büyük oranda teorik/felsefi özelliklerle de İbn Arabi tarzı tasavvufi anlayışa yöneliktir (Akman, 2015a; Akman, 2015b). İbn Arabi'nin Osmanlı düşüncesinde izlerinin sürülmesi (Akman, 2016), "el-Fütûhât'ul-Mekkiyye" ve "Füsûsu'l-Hikem" adlı eserlerinin ele alınması (Akman, 2015f); mertebe-ı insan ve/veya insan-ı kâmil (Akman, 2015e), kadın, aşk, dinlerin birliği, cehennem azabı ve Şiâ anlayışının değerlendirilmesi (Akman, 2015d), vahdet-i vücûd felsefesinin eleştirisi (Akman, 2015c) vs. içeren pek çok konunun dergide yer alması, bunun somut kanıtıdır.

Dergide, tasavvufun hakim dini söylem üzerindeki etkisi eleştirilmiş (Tekin, 1993a, 1993b, 1993c); Müslümanların temel kaynaklarında açıkça yer almayan unsurların başka kültürlerle karşılaşma sonucunda Müslümanları da etki altında bırakması sorununa dikkat çekilmiştir (Özbaş, 1992a, 1992b). *Haksöz*, tasavvufun farklı kurguladığı bazı Kur'an kelimelerini aslına uygun hâle getirmeye çalışmıştır. Sözelimi tezkiye; "İnsanın ekonomik kaygılardan arınarak can, mal, makam, oğul, eş, dost dahil sevdiği şeyleri Allah yolunda engel olmaktan çıkarabilmesi, dünyadan nasibini unutmadan yatırımları dünya için değil, ahiret için yapmasıdır." şeklinde tanımlanmıştır (Altun, 1998, s. 40).

Kavramların sonradan kazandıkları anlamlar, dergide vahye uygun şekilde anlaşılır hâle getirilmeye çalışılmıştır (Çiftçi, 1992). Dergi, tefsir usulü konularına da eğilmiştir (Bozyel, 1992b). Kur'an'ı anlamada nüzul bilgisinin önemine değinilmiş; ancak bu bilgi "olmazsa olmaz" görülmemiştir (Çakır, 1992a, 1992b). Kur'an çalışmaları alanında yetkinliğe ulaşmış yazar konusundaki sayıca azlığın -neshin akidevi düzeyde görülmesi gibi- yazılara da yansıtıldığı olmuştur (Candan, 1992a, 1992b). Dergide her ne kadar Arapça'nın Müslümanlar için merkezi bir rolü olduğuna dikkat çekilse de (Sıddıki, 2010) Kur'an konulu yazı kaleme alanların genelinde, temel kaynaklara inememe sorununun belirgin olduğu görülmektedir. Buna rağmen, Kur'an'ı anlama ve hayata geçirme konusundaki tefekkür ve azim, affedilmez hatalara neden olmamış ve süreç içinde temel kaynaklara inebilecek kadar Arapça kaynaklara başvurabilen yazarlar yetişmiştir.

Dergide konuların Kur'an bütünlüğünde anlaşılmasına önem verilmiş (Bozyel, 1992c); bir ayeti anlamada başka bir suredeki ayetin yardımcı olabileceğine dikkat çekilmiştir (Bazergan, 1998). Bu açıdan dergide, "konulu tefsir

yöntemi” ile ele alınmış pek çok yazı yer almıştır. Ayrıca dergide Kur’an’ın anlaşılır bir kitap olduğu vurgusu çok belirgindir.

Cengiz Duman, *Haksöz*’de Kur’an kıssaları hakkında bol miktarda yazı kaleme almıştır (1993a, 1993b). Bu kıssaların anlatımı genellikle ele alınan kıssanın Kur’an ve Tevrat’taki anlatımının karşılaştırılması şeklinde olmuştur. İncil ile Kur’an karşılaştırmasına ise daha az yer verilmiştir. Dergide Kur’an kıssalarının mecaz değil, yaşanmış olaylar olduğuna vurgu yapılmıştır (Kayaçan, 2001).

Haksöz, sünnetin dindeki değeri konusunda Türkiye’de yaşanan tartışmalarda gündeme gelen dergilerden biridir. Dergi; özellikle hadis ve sünnet ayrımı yapmamış, aslen sünnetin bağlayıcı olduğuna dikkat çekmiş, yararlanılacak hadis rivayetlerinde ise Ebu Hanife gibi metin tenkidi yolunu benimsemiş, Kur’an’a ve akla uymayan nakillere mesafeli durmuş, haber-i vahidleri itikad konusu gibi takdim etmemiştir. Bununla birlikte “Kur’an tek kaynaktır.” söyleminin zaafına vurgu yapmış, temel kaynak ile tek kaynak algısı arasındaki farkı ortaya koymaya çalışmıştır (Zülaloğlu, 1997, s. 36). Sözgelimi, başörtüsü yasağının uygulandığı süreçte, mücadeleyi gevşetme amacıyla “Başörtüsü Kur’an’da yoktur.” söylemi geliştirildiğinde *Haksöz*, böyle bir yaklaşımı asla benimsememiş, Nur suresi 31. ayete ek olarak mütevatir sünnetin de başörtüsünün delili olduğunu belirtmiştir (Candan, 1994, s. 32).

Haksöz, 1990’lı yıllarda gündemde olan ve hâlâ da gündemden düşmeyen “Kur’an İslamı” söylemini sorgulamıştır; ancak bu hassasiyetin oluşması, daha ziyade bu tartışmada Milli Güvenlik Kurulu (MGK) eski Genel Sekreteri Doğan Beyazıt’ın (ö. 1991) düzenin nasıl bir din anlayışına tahammül edeceğini anlatırken “Kur’an İslamı” tanımlamasını kullanmasından sonra ortaya çıkmıştır (*Haksöz*, 1997a).

1990’lı yıllarda hermenötik ilminin Kur’an’a uyarlanıp uyarlanamayacağı tartışmalarına da ilgi duyan *Haksöz* (Alper, 1997), tarihsellik tartışmalarına kayıtsız kalmamış, tarihselliği Kur’an metninin sahihliğini tartışılır hâle getiren ve Kur’an’ın korunmuşluğu ve mesajı hakkında spekülasyonlara neden olan bir yaklaşım olarak görmüş (*Haksöz*, 1997b), Kur’an’ın tarihin bir ürünü olarak görülmesi anlayışını reddetmiştir (Ammara, 1997). Tarihselcilerin; ahlak esaslı bir Kur’an düşündüklerini söylemelerine rağmen, en büyük ahlaksızlık olan şirk, istikbar ve emperyalizme karşı bir mücadele yürütmedikleri belirtilmiştir (Alper, 1997, s. 55). Kur’an yorumu için sorunlu görülen tarihselcilik yöntemiyle

vakiiliği ve ilahiliği kesin olmayan İslamî yardımcı kaynakları değerlendirmekte ise sorun görülmemiştir (Türkmen, 2018, s. 41).

Dergi, Seyyid Kutub'a ait bir kavram olan "Kur'an nesli"ni pratiğe dökmek için önemine dikkat çekmiş (Haksöz, 1996) ve bu terimle gündemde tutarak (Türkmen, 1997c); cahiliyenin hayat tarzını ortadan kaldıracak olan öncelikli görevin "Örnek Bir Kur'an Nesli" oluşturabilmek olduğunu ifade etmiştir (Türkmen, 1998, s. 9). Dergideki "bir nesil yetiştirme" hedefi, farklı tonlar içerse de daha önceki dönemlerde Mehmet Akif Ersoy'un (1873-1936) "Asım'ın Nesli" adlı şiiri ve Hayrettin Karaman'ın "Nesil Dergisi"nde de belirgindir.

Kur'an'ın mucizeliği bağlamında gündeme gelen "19 Mucizesi"nin, modern ve sapkın bir fikir olarak görüldüğü dergide (Çakır, 1996, s. 23), Kur'an'ın sırlı bir kitap gibi takdim edilmesine karşı çıkmış, eski batınlığın yeni hurafelere kaynaklık ettiği gerekçesiyle geleneksel ve modern her türlü İsrailiyattan kaçınmak gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Said Nursi ve Ömer Çelakal gibilerin de şifreciliği eleştirilmiştir (Erdeğer, 2002, s. 50-53).

Dergi her tefsir türünde (edebi, bilimsel, dilsel vs.) hikmetli yaklaşımların bulunabileceğini teslim etmekle birlikte tefsir türlerinden İslam şeriatının amaçlarına en yakın olanının "hidayet"i ön plana çıkaran tefsirler olduğunu belirtmiştir (Kayacan, 2005). Bu bağlamda bilimsel, tasavvufi ve modernist tefsir tarzlarına mesafeli durmuş, aksiyon tefsir ekolü deyince ilk akla gelen Seyyid Kutub'un, Kur'an'ın topluma kazandırdıklarını merkeze alan yaklaşımını benimsemiştir. Daha genelde ise dergi, içtimai tefsir ekolüne (Abdullah-Reşid Rıza) yakındır. Her iki ekolde de Kur'an'ın topluma yol göstericiliği (hidayet) merkezdedir.

Sonuç

Haksöz Dergisi, Türkiye ve İslam dünyasındaki bazı İslamî hareketlerin siyasi, düşünsel krizlere yüzeysel, popülist yaklaşımlarının aksine taraf olmak gibi zor ve riskli bir yaklaşım benimsemiş; sonuç değil, sorunlar ve çözüm önerileri üzerinden yaklaşma cesaretini ve emeğini ortaya koymuştur (Atalay, 2016). Dini, sadece bireysel ve ahiretle ilgili bir şey olarak algılamamış, Türkiyeli Müslümanların sosyal olaylara ilgisizliklerinin arka planını sorgulamıştır (Çakır, 1991).

Haksöz'ün çizgisi, evrensel anlamda Müslümanların sorunlarını vahyin ışığında tartışan, onlara çözüm bulmaya çalışan, öneriler getiren, eleştiri ve istişareye dayalı bir üslup içinde vahyî doğruların gereği gibi kavranması, sosyalleştirilmesi ve hâkim kılınması noktasında seyretmiştir (Doğruer, 2016, s. 102).

Haksöz'ün nispeten az da olsa olumlu yönlerine dikkat çektiği RP/FP'nin siyasi çabalarına dönük eleştirileri ağır olmuştur. Bu partilerin var olduğu dönemlerde, diğer Müslümanlar üzerinde olduğundan muhtemelen çok daha fazla, bu çizgi üzerinde baskı söz konusuydu. Daha ölçülü olunabilirdi. Eleştirilerin, "içeriden" olmayı nispeten aşan düzeyde olduğu söylenebilir. Ya da "STK gözüyle parti eleştirisi böyle olur." denecektir. Kendi tanımı ölçüsünde çalışan bir STK'nın dikkate alacağı kimse ve sorunlarla bir partininki arasında kesinlikle fark olur. İkincisinin işi daha zordur. 2000'li yıllara gelindiğinde dergi, kendini İslâmcı diye tanımlamayan AK Partinin Müslümanların önünü açtığını teslim etmekle birlikte İslâmî kimlik adına ondan bir şey beklememe taraftarıdır; çünkü AK Parti, yürürlükteki anayasaya ve Atatürkçü ritüellere göre davranmak zorunda olan bir partidir.

Yaygın etkisini *Haksöz* Haber sitesiyle artırmış olan dergi için Afgani-Abduh çizgisinin (Urvetu'l-Vüska) Türkiye'ye uyarlanmış hâli denebilir. *Haksöz* asli kaynaklara dönüşü savunmuş, iman ve amel birlikteliğini somutlaştırmaya çalışmıştır. Aksiyon ekolüne (Seyyid Kutub) yakın durmuş, Kur'an'daki toplumsal değişim yasalarına (sünnetullah) çokça vurgu yapmış, toplumun vahiy doğrultusunda bir dönüşüm geçirmesine katkı sağlamaya çalışmıştır.

Türkiye'deki vahyî anlayıştan uzak "millet, vatan, bayrak, şehitlik vs." anlayışlarını eleştirel ıslaha tabi tutan *Haksöz*, daha sonraları -özellikle 15 Temmuz'un ardından- bu kavramlarda vahye uygunluk açısından olumlu yönde bazı düzelmeler olduğuna dikkat çekmiş ve bu çerçevede bir ayrışmaya girmeyi doğru bulmamıştır.

Haksöz, kendisini "sağ" tandanslı bir dergi olarak görmemiş, sağına ve soluna bakmadan "Ben Müslümanım!" diyen bir neslin yetişmesi için çabalamıştır. Kendisini muhafazakâr olarak tanımlayan AK Partinin tüm popülerliğine rağmen *Haksöz*, kendisini bu tanımlama içerisinde konumlandırmamıştır.

Kaynakça

- Akdeniz, İ. (1992, Ağustos). Asgari ücret zulmü. *Haksöz*, 17, 6-7.
- Akman, M. (2015a, Nisan). İbn Arabî'nin üslubu. *Haksöz*, 289, 58-66.
- Akman, M. (2015b, Mayıs-Haziran). İbn Arabî'nin bilgi felsefesi. *Haksöz*, 290-291, 88-97.
- Akman, M. (2015c, Ağustos). İbn Arabî'de vahdet-i vücûd felsefesi. *Haksöz*, 293, 44-56.
- Akman, M. (2015d, Eylül). İbn Arabî'de kadın, aşk dinlerin birliği, cehennem azabı ve Şiâ vurgusu. *Haksöz*, 294, 59-68.
- Akman, M. (2015e, Ekim). Meretebe-i insan ve/ya insan-ı kâmil. *Haksöz*, 295, 62-69.
- Akman, M. (2015f, Aralık). İbn-i Arabî: el-Fütühât'ul-Mekkiyye ve Füsûs'ul-Hikem. *Haksöz*, 297, 60-66.
- Akman, M. (2016, Ocak). Osmanlı Düşüncesinde İbn-i Arabî'nin izleri. *Haksöz*, 298, 67-71.
- Alpay, K. (1995, Mayıs). Fethullahçılık ve Siyonizm denklemine Ecevit'in İsrail gezisi. *Haksöz*, 50, 48.
- Alpay, K. (1996, Temmuz). RP'li koalisyon'da İsrail, ordu ve yolsuzlukların yeri. *Haksöz*, 64, 10-11.
- Alpay, K. (1999, Ağustos). II. Abant platformu: münafık üretmeye engel mi katkı mı? *Haksöz*, 101, 29-32.
- Alpay, K. (2000, Şubat). Darbeler cumhuriyetinde 'yutan eleman' olarak FP. *Haksöz*, 107, 35-36.
- Alpay, K. (2003, Ağustos). ABD suç ortağı arıyor; suç ortağı olmayacağız. *Haksöz*, 149, 20-22.
- Alpay, K. (2004, Mayıs-Haziran). Abant misyonu Washington'da, Washington kâbusu İslam coğrafyasında. *Haksöz*, 158-159, 44-46.
- Alpay, K. (2005, Haziran). ABD, Türkiye'de 'sivil acenta'lar arıyor. *Haksöz*, 171, 5-7.
- Alpay, K. (2007, Kasım). Türk-Kürt ulusal kimlik mücadelesinde psikolojik savaşın organizatörleri, tetikçileri ve kurbanları. *Haksöz*, 200, 13-17.
- Alpay, K. (2010, Aralık). Milli güvenlik bilgisi ders kitabı: okullardaki milli güvenlik siyaset belgesi. *Haksöz*, 237, 34-41.
- Alper, Ö. M. (1997, Ocak). Hermenötik ve Kur'an'a tarihsel yaklaşımlar (Konferans). *Haksöz*, 70, 51-55.
- Altun, O. (1998, Temmuz). Yanlış tezkiye anlayışları. *Haksöz*, 88, 39-40.
- Altun, O. (1998, Eylül). Takiyye tevhidi bir tutum mu? *Haksöz*, 90, 48-51.
- Altun, O. (2006, Şubat). Filistin halkı İslamî direnişi seçti. *Haksöz*, 179, 6-7.
- Ammara, M. (1997, Şubat). Kur'an tarihin ürünü müdür? Nasır Ebu Zeydin Saçmalıkları (Söyleşi). *Haksöz*, 71, 32-34.
- Arslan, A. (1999, Ocak). Yerellik sorunu ve yerlilik arayışları. (Konferans), *Haksöz*, 94, 70-71.
- Arslantaş, S. (1997, Ocak). Seyyid Kutub'un demokrasiye bakış açısı. *Haksöz*, 70, 36-43.
- Arslantaş, S. (2018, Mart). Müslümanların iktidarı İslam'ın iktidarı anlamına gelmez! *Haksöz*, 324, 43-45.
- Aslan, M. A. (2012, Şubat). Eğitimde özgürleşme adımları -milli güvenlik dersi nihayet kaldırıldı-. *Haksöz*, 251, 24-27.

- Atalay, O. (2016, Mart). Düşünce dünyamızda kalıcı bir örneklik. *Haksöz*, 300, 75.
- Aydın, F. (1997 Şubat). Tasavvuf ve tarikatlar (Söyleşi). *Haksöz*, 71, 10-13.
- Aydın, Y. (1993a, Nisan). Islahatçı bir alim: İbn Teymiyye. *Haksöz*, 25, 39-41.
- Aydın, Y. (1993b, Mayıs). Islahatçı bir alim: İbn Teymiyye. *Haksöz*, 26, 29-36.
- Aykan, R. (1995, Nisan). Bütün mü'minler ehl-i beyt'tendir. *Haksöz*, 49, 37-39.
- Balcı, M. (1997, Aralık). Linç mantığıyla karar verilmiştir. *Haksöz*, 81, 11.
- Bayındır, A. (1995a, Haziran). Bir şeyh efendi ile görüşme (I). *Haksöz*, 51, 44-51.
- Bayındır, A. (1995b, Temmuz). Bir şeyh efendi ile görüşme (II). *Haksöz*, 52, 39-43.
- Bayraktar, A. (1991, Temmuz-Ağustos). Biz radikaller. *Haksöz*, 4-5, 24-25.
- Bazergan, A. (1998, Nisan). Bir ayetin başka süredeki bir ayetle tefsiri. (O. Altın, Çev.). *Haksöz*, 85, 50-52.
- Bozyel, R. (1992a, Ocak). Müslümanlar ve Kürt sorunu. *Haksöz*, 10, 3-4.
- Bozyel, R. (1992b, Mart). Muhkem ve müteşabih. *Haksöz*, 12, 15-16.
- Bozyel, R. (1992c, Eylül). Kur'an'ın bütünlüğü üzerine bir değini. *Haksöz*, 18, 30-32.
- Bozyel, R. (1993, Aralık). M. Reşid Rıza -dopdolu bir yaşamın tarihi-. *Haksöz*, 33, 27-31.
- Candan, F. (1992a, Nisan). Nesh tartışması akidevi bir konudur 1. *Haksöz*, 13, 26-29
- Candan, F. (1992b, Mayıs). Nesh tartışması akidevi bir konudur 2. *Haksöz*, 14, 28-29.
- Candan, F. (1994, Aralık). Başörtüsünün kaynağı Kur'an ve rasulullah'ın fiili sünneti'dir. *Haksöz*, 45, 32-35.
- Ceyhan, H. (1996a, Kasım). Kadızadeliler hareketi. *Haksöz*, 68, 32-42.
- Ceyhan, H. (1996b, Aralık). Atatürkçülük modern totemizm. *Haksöz*, 69, 43-46.
- Ceylan, E. (2003, Ağustos). İşbirlikçilik tezkeresi meclis'e bir kez daha getirilmemeli! *Haksöz*, 149, 15-16.
- Çağrıncı, R. (2016, Mart). *Haksöz* cezaevindekiler için apayrı bir sözdür. *Haksöz*, 300, 89.
- Çakır, Y. (1991a, Temmuz-Ağustos) Türkiye Müslümanlarının sosyal olaylara ilgisizliklerinin arka planı. *Haksöz*, 4-5, 12-13.
- Çakır, Y. (1991b, Eylül-Ekim). Müslümanların işçi kıyımı ve ekonomik sömürü karşısındaki tavırları. *Haksöz*, 6-7, 3-6.
- Çakır, Y. (1991c, Kasım). Seçimin ardından. *Haksöz*, 8, 4-5.
- Çakır, Y. (1992a, Eylül). Kur'an'ın anlaşılmasında nüzul ortamı -I-. *Haksöz*, 18, 24-25, 32.
- Çakır, Y. (1992b, Ekim). Kur'an'ın anlaşılmasında nüzul ortamı -II-. *Haksöz*, 19, 26-27.
- Çakır, Y. (1993, Mayıs). Sistem Özal'ını kaybetti. *Haksöz*, 26, 6-7.
- Çakır, Y. (1995, Mayıs). Eğitim çalışmaları ve eksiklerimiz. *Haksöz*, 50, 6-7.
- Çakır, Y. (1995, Haziran). Bir davranış bozukluğu olarak tepkisellik. *Haksöz*, 51, 4-5.
- Çakır, Y. (1996, Haziran). RP çürüyen sisteme yeni koltuk değneği mi? *Haksöz*, 63, 6-8.
- Çakır, Y. (1996, Eylül). Modern ve geleneksel hurafelerin keşiştiği nokta ya da "19" meselesi. *Haksöz*, 66, 22-23.

- Çakır, Y. (1997, Kasım). Kapatma tehdidi ve RP'nin savunması. *Haksöz*, 80, 21-23.
- Çakır, Y. (1999, Ocak). Kapatılan partiden kuşatılan partiye mi? *Haksöz*, 94, 12-13.
- Çakır, Y. (1999, Nisan). Anketten öte seçimlerin bir değeri yok. *Haksöz*, 97, 18-21.
- Çakır, Y. (2000, Mayıs). Özal'ı savunmak ya da züğürt tesellisi ile avunmak. *Haksöz*, 110, 75-76.
- Çakır, Y. (2004, Mart). İslami mücadele neyimize yetmiyor? *Haksöz*, 156, 8-11.
- Çakır, Y. (2009, Nisan). Değişimin adı değil, adımı olarak referandum. *Haksöz*, 234, 11-13.
- Çiftçi, A. (1992, Şubat). Veli ve evliya terimleri üzerine. *Haksöz*, 11, 14-16.
- Değirmenci, A. (1997, Aralık). Sivas'a darağacı, *Haksöz*, 81, 8-9.
- Demir, K. Ç. (2016, Ekim). Olağanüstü koşulların olağan mahkûmlarının sesini duyurmak istedik! *Haksöz*, 307, 75-78.
- Dilipak, A. (2016, Mart). Zulmün karanlığından Kur'an'ın aydınlığına. *Haksöz*, 300, 57-59.
- Doğruer, B. (2016, Mart). Ben Müslümanlardanım diyenlerin dergisi. *Haksöz*, 300, 102-103.
- Duman, C. (1993a, Temmuz). Süleyman peygamberi anlamak (I). *Haksöz*, 28, 37-40.
- Duman, C. (1993b, Ağustos). Süleyman peygamberi anlamak (II). *Haksöz*, 29, 30-34.
- Erdeğer, B. Ş. (2002, Kasım). Apaçık 'Kur'an'ın' şifresi olur mu? *Haksöz*, 140, 48-53.
- Erdeğer, B. Ş. (2013, Haziran). Hizbullah'ın intiharı: mezhepçilik. *Haksöz*, 267, 7-13.
- Esen, B. (1999, Ocak). İnternet icat oldu, demokrasinin büyümesi bozuldu. *Haksöz*, 94, 72-73.
- Fadlullah, M. H. (1999 Haziran). İran rejimi tartışılmaz değildir. (Röportaj). (İ. Ege, Çev.). *Haksöz*, 99, 36-39.
- Göç, M. (1993a, Mayıs). Türkiye'de İslami uyanışa dergilerin katkısı-2. *Haksöz*, 26, 38-39.
- Göç, M. (1993b, Haziran). Türkiye'de İslami uyanışa dergilerin katkısı-3. *Haksöz*, 27, 34-36.
- Göç, M. (1993c, Temmuz). Türkiye'de İslami uyanışa dergilerin katkısı-4. *Haksöz*, 28, 41-43.
- Gökğöz, B. (2016, Ekim). Toplu tasfiye mantığı 15 temmuz direnişine gölge düşürülmemeli! *Haksöz*, 307, 10-16.
- Haksöz*. (1991, Temmuz-Ağustos). Dergilerimiz. *Haksöz*, 4-5, 26-27.
- Haksöz*. (1992, Nisan). Soruşturma: Kürt sorunu. *Haksöz*, 13, 6-11.
- Haksöz*. (1994, Şubat-Mart). Cemaledin Afgani soruşturması. *Haksöz*, 35-36, 22-51.
- Haksöz*. (1995a, Ağustos). Soruşturma: Seyyid Kutub'un toplum değerlendirmesi. *Haksöz*, 53, 12-31.
- Haksöz*. (1995b, Aralık). Soruşturma: seçimler ve Müslümanların tavrı. *Haksöz*, 57, 13-23.
- Haksöz*. (1996, Eylül). Kur'an neslini oluşturmanın şartları (Panel). *Haksöz*, 66, 48-51.
- Haksöz*. (1997a, Nisan). Soruşturma: 'Kur'an İslami' neyi ifade ediyor? *Haksöz*, 73, 14-20.
- Haksöz*. (1997b, Haziran). Soruşturma: Kur'an ve tarihsellik. *Haksöz*, 75, 32-44.
- Haksöz*. (1999, Şubat). Özgür-Der kuruluş bildirgesi. *Haksöz*, 95, 69.
- Haksöz*. (2003a, Mart). Katliama ortak olmayın! (Panel). *Haksöz*, 144, 36-37.
- Haksöz*. (2003b, Haziran). 18-21 mayıs Cakarta barış konferansı basın açıklaması. (R. Kaya, Çev.). *Haksöz*, 147, 18-19.

- Haksöz*. (2003c, Kasım). Irak'a asker yollanması ve muhtemel sonuçları (Panel). *Haksöz*, 152, 22-23.
- Haksöz*. (2008, Haziran). Özgür-Der'den 'darbe' forumu. *Haksöz*, 207, 25.
- Haksöz*. (2008, Haziran). Filistin'de felaket Fatih üniversitesinde rezalet. *Haksöz*, 207, 41.
- Haksöz*. (2008, Aralık). 7 Kasım 2008 tarihli Özgür-Der bildirisi. *Haksöz*, 213, 12.
- Haksöz*. (2009a, Ekim). Özgür-Der'de nöbet değişimi. *Haksöz*, 223, 80.
- Haksöz*. (2009b, Kasım). Özgür-Der, ırkçı mahyaları protesto etti. *Haksöz*, 224, 11.
- Haksöz*. (2011a, Haziran). Usame bin Ladin için gıyabi cenaze namazı kılındı. *Haksöz*, 243, 34.
- Haksöz*. (2011b, Ağustos). Başbakanlık ve milli eğitim bakanlığına gönderilen mektup. *Haksöz*, 245, 17.
- Haksöz Giriş Yazısı*. (1991a, Temmuz-Ağustos). Devrimci tavır ıslahat çabalarıyla var olabilir. *Haksöz*, 4-5, 1-2.
- Haksöz Giriş Yazısı*. (1991b, Eylül-Ekim). Nasıl bir seçim! *Haksöz*, 6-7, 1-2.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (1995, Mayıs). Filistinli Müslümanlarla dayanışma sorumluluğumuz. *Haksöz*, 50, 3-5.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (1996, Temmuz). RP düzene alternatif değil koltuğa talip olduğunu gösterdi! *Haksöz*, 64, 3-6.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (1997, Kasım). Başörtüsü mağduru değil, direnişçisi olalım. *Haksöz*, 80, 3-4.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2002, Kasım). 3 Kasım seçimleri: laik dayatmaya tepki. *Haksöz*, 140, 4-6.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2002 Aralık). Toplumsal mutabakat safsatası. *Haksöz*, 141, 4-7.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2003, Mart). Ya 'savaşa hayır' demenin onuru ya işbirlikçilik günahına ortaklık! *Haksöz*, 144, 4-7.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2004, Aralık). AB süreci: imkanlar ve riskler. *Haksöz*, 165, 4-5.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2005, Eylül). Kürt sorununa adil yaklaşım resmi ideolojiyle hesaplaşmayı gerektirir. *Haksöz*, 174, 3-5.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2007, Nisan). Cumhurbaşkanlığı seçimleri militarist tahakkümün pekiştirilmesine değil zayıflatılmasına zemin oluşturmalıdır! *Haksöz*, 193, 3-5.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2007, Haziran). Oligarşinin korku siyaseti ve sahil kimlik mücadelemiz. *Haksöz*, 195, 3-6.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2011, Ağustos). Milliyetçilik çözümsüzlük; daha fazla milliyetçilik daha fazla çözümsüzlük demektir! *Haksöz*, 245, 3-6.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2014, Ocak). Hükümet-cemaat çatışmasına nasıl yaklaşılmalı? *Haksöz*, 274, 3-5.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2014, Mart). Yerel seçimler ve küresel tercihler. *Haksöz*, 276, 3-6.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2016, Ekim). 28 Şubat tutsakları adalet bekliyor! *Haksöz*, 307, 3-5.
- Haksöz Gündem Yazısı*. (2017, Şubat). Parlamenter ya da başkanlık sisteminden öte tartışılması gereken rejimdir! *Haksöz*, 311, 3-6.
- Haksöz İmzalı Gündem Yazısı*. (1996, Mart). Demokrasi kumarında iktidar hayali. *Haksöz*, 60, 3.

- Haksöz* İmzalı Gündem Yazısı. (2001, Haziran). Milliyetçilik bataklığında Kürt sorununa çözüm aramak. *Haksöz*, 243, 3-6.
- Haksöz* İmzalı Gündem Yazısı. (2004, Mart). Seçimimizi İslami kimlik ve mücadeleden yana yapmalıyız. *Haksöz*, 156, 4-7.
- Haksöz* imzalı Gündem Yazısı. (2007, Ekim). Kemalist şablonla özgürlükçü anayasa olmaz. *Haksöz*, (199), 3-6.
- Haksöz* İmzalı Gündem Yazısı. (2011, Mart), Ortadoğu'da korku duvarları aşıyor! *Haksöz*, 240, 3-5.
- Haksöz* İmzalı Gündem Yazısı. (2015, Ekim). Milliyetçilik çıkmazı ile adalet arayışı arasında 1 kasm seçimleri. *Haksöz*, 295, 3-6.
- Haksöz* İmzalı Yazı. (2016, Mayıs). Kemalist-laik-ulusal tabularla yeni anayasa olmaz! *Haksöz*, 302, 3-5.
- Haksöz* İmzalı Gündem Yazısı. (2018, Haziran). 24 haziran seçimleri: neye tamam, neye devam? *Haksöz*, 327, 3-6.
- Haksöz* İmzalı Yazı. (1992, Ağustos). Türkiye Kürdistanı'nda Müslümanlara yönelik saldırılar. *Haksöz*, 17, 7.
- Haksöz* İmzalı Yazı. (1995, Mart). Düzene endeksli İslamcılık, *Haksöz*, 48, 3-5.
- Haksöz* İmzalı Yazı. (1996, Ağustos). İslami tavır bu mu omalı? *Haksöz*, 165, 11.
- Haksöz* İmzalı Yazı. (1996, Haziran). Refah tabanına açık çağrı. *Haksöz*, 63, 5.
- Haksöz* İmzalı Yazı. (1999, Şubat). İşbirlikçiliğin sefaleti. *Haksöz*, 95, 3.
- Haksöz* İmzalı Yazı, (2001, Temmuz-Ağustos). Demokrasi kalmadı bürokrasi verelim. *Haksöz*, 124-125, 3.
- Haksöz* İmzalı Yazı. (2011, Mayıs). Taşlaşmış yapılar ve özgürleşme süreci. *Haksöz*, 242, 1.
- Haksöz* İmzalı Yazı. (2016, Ağustos). Zulme karşı direniş! Herkes için adalet! *Haksöz*, 305, 1.
- Işık, V. (1992, Eylül). Şırnak'ta imha ve tehcir. *Haksöz*, 18, 8-11.
- Işık, V. (1993 Ağustos). Modernizmi yenmek! *Haksöz*, 29, 2-4.
- Işık, V. (1996, Şubat). Örnek ve öncü bir kimlik tanımı olarak şahadet ve şehid. *Haksöz*, 59, 39-41.
- Işık, V. (1998, Ekim). Yılgınlık psikolojisi 'devrimci şahitlik'le umuda dönüşecektir. *Haksöz*, 91, 8-11.
- Işıkser, B. (1991, Aralık). Şefaht anlayışı. *Haksöz*, 9, 6, 7, 14.
- Kılınc, F. (1997, Temmuz). Kur'an'ı anlamak İslami mücadeleye katılmaktan geçer. *Haksöz*, 76, 35-42.
- Kavuncu, B. (1995, Nisan). Yeryüzü dergisinin amacı, misyonu ve ilkeleri (Konuşma). *Haksöz*, 49, 45-46.
- Kaya, R. (1993, Haziran). Yolları Özal'a çıkanlar. *Haksöz*, 27, 4-6.
- Kaya, R. (1996, Şubat). Sistem ve sisteme karşı tavır. *Haksöz*, 59, 4-8.
- Kaya, R. (1997, Ocak). Ordu cumhuriyeti nasıl kolluyor? *Haksöz*, 70, 4-11.
- Kaya, R. (1999, Temmuz). Yazılar kimi bağlar? *Haksöz*, 100, 14-16.

- Kaya, R. (2001, Eylül). AK Parti ve umut kırıntılarına dahi tahammülsüz bir düzen. *Haksöz*, 126, 14-16.
- Kaya, R. (2003, Mart). Tecrit öldürüyor, görmüyor musunuz? *Haksöz*, 144, 52-54.
- Kaya, R. (2003, Haziran). Küresel saldırganlığa karşı küresel intifada. *Haksöz*, 147, 20-21.
- Kaya, R. (2004, Nisan). İslami hareketler ve demokrasi. *Haksöz*, 157, 8-12.
- Kaya, R. (2007, Kasım). Çözumsuzlüğü sınır ötesine taşımak. *Haksöz*, (200), 6-8.
- Kaya, R. (2008, Aralık). Erdoğan'ın sözleri ve ikiye bölünmüş kültürü. *Haksöz*, 213, 6-9.
- Kaya, R. (2009, Mart). Bayrak tartışması ne ifade ediyor? *Haksöz*, 216, 9-14.
- Kaya, R. (2011, Mart). Militarizmin tepesine inen balyoz! *Haksöz*, 240, 35-38.
- Kaya, R. (2012, Mart). Suriye'de eski statükoya dönüş mümkün değil! Ya direnişin zaferi, ya soykırım. *Haksöz*, 252, 6-10.
- Kaya, R. (2012, Temmuz). PKK ve milliyetçilik: daha fazla şiddet, daha fazla çözümsüzlük. *Haksöz*, 256, 12-14.
- Kaya, R. (2014, Ocak). Önceliğimiz ümmetin maslahatı olmalıdır! *Haksöz*, 274, 13-17.
- Kaya, R. (2014, Mart). Üçüncü yılını tamamlayan Suriye devrimi ve 3 soru. *Haksöz*, 276, 7-12.
- Kaya, R. (2014, Nisan). Keşke kaybettiğiniz şey sadece seçim olsaydı. *Haksöz*, 277, 23-27.
- Kaya, R. (2015, Mart). Şehadet adanmışlığın ve fedakârlığın zirvesidir! *Haksöz*, 288, 44-46.
- Kaya, R. (2016, Ağustos). 15 Temmuz: zulme ve tuğyana karşı direnen halkın zaferi! *Haksöz*, 305, 15-21.
- Kaya, R. (2018, Ocak). Yargı hukukun kılıcı mı iktidarın aracı mı? *Haksöz*, 322, 29-33.
- Kayacan, M. (1998, Ekim). Türk Müslümanlığı. *Haksöz*, 91, 47-48.
- Kayacan, M. (2001, Kasım-Aralık). Kur'an kıssalarında gerçeklik. *Haksöz*, 116-117, 64-70.
- Kayacan, M. (2005, Kasım). Tefsir akımları karşısında Kur'an okurunun konumu. *Haksöz*, 176, 50-59.
- Koç, H. (1992, Eylül). Tevhidi yükümlülüğümüz cinslere göre ayrıştırılmaz. *Haksöz*, 18, 16-17.
- Koç, H. ve Candan, F. (1994, Ocak). Kur'an çerçevesinde kadın 4. *Haksöz*, 34, 19-23.
- Koç, M. (2011a, Temmuz). Milliyetçilik çıkmazı ve çözümsüzlüğün derinleştirilmesi. *Haksöz*, 244, 6-9.
- Koç, M. (2011b, Ağustos). PKK şiddeti, demokratik özerklik ve milliyetçiliğin tırmanışı. *Haksöz*, 245, 7-11.
- Koç, M. (2012, Haziran). Uludere'de katledilen adaletin kendisidir! *Haksöz*, 255, 6-10.
- Kurbanoglu, B. (1999, Mart). Darbe tehdidi altında seçimlerden beklenen ne? *Haksöz*, 96, 11-15.
- Kurbanoglu, B. (1998, Eylül). Yerlilik: temel bir sorunsal mı, bir sapma mı? *Haksöz*, 90, 60-64.
- Kurbanoglu, B. (1999 Nisan). 28 Şubat'ın sürekliliği ve sistem içi muhalefetin iflası. *Haksöz*, 97, 25-27.
- Kurbanoglu, B. (2007, Mayıs). Muz cumhuriyeti'nde demokrasi oyunu. *Haksöz*, 194, 11-14.
- Kurbanoglu, B. (2007, Kasım). 200 ay boyunca hak olan söze sarılmak. *Haksöz*, 200, 30-33.
- Kurbanoglu, B. (2008, Nisan). İddianame değil; Kemalist manifesto. *Haksöz*, 205, 14-19.

- Kurbanoğlu, B. (2011a, Ocak). Sisteme muhalif olmakla AKP karşıtlığı arasındaki dengeyi oluşturmada tevhibi duruş neyi gerektirir? *Haksöz*, 238, 17-23.
- Kurbanoğlu, B. (2011b, Mart). Mısır indifadası ve çıkarılacak dersler. *Haksöz*, 240, 15-21.
- Kurbanoğlu, B. (2011c, Mart). 28 şubat'ın yıldönümünde balyoz davası ve Müslümanlar. *Haksöz*, 240, 40-44.
- Kurbanoğlu, B. (2011d, Ağustos). Bizim 'andımız' değil, sizin andınız. *Haksöz*, 45, 18-21.
- Kurbanoğlu, B. (2012 Ocak). Komploculuk hastalığının nedenleri: umutsuzluk, taklitçilik, taassupçuluk, temkinlilik ve mükemmeliyetçilik. *Haksöz*, 250, 25-32.
- Kurbanoğlu, B. (2013, Mayıs). 19 mayıs bayramı'nın hikâyesi ve bitmeyen faşizm. *Haksöz*, 266, 60-66.
- Kurbanoğlu, B. (2013, Haziran). Kemalizm din, "tek adam tarihçiliği" ruhbanlıktır! *Haksöz*, 267, 47-57.
- Kurbanoğlu, B. (2013, Temmuz). Küresel destekli 'Kemalist kalkışmayı 'Gezi'den okumak. *Haksöz*, 268, 15-21.
- Kurbanoğlu, B. (2015, Şubat). Charlie Hebdo olayı: sömürgecilerin eşitliği, ırkçılık ve kibrin özgürlüğü karikatür ve silahın kardeşliği. *Haksöz*, 287, 6-16.
- Mayalı, A. (1996, Aralık). İnsan hakları nasıl, nereden, nereye kadar? *Haksöz*, 69, 10-12.
- Mayalı, A. (1997, Aralık). Faşizm, sehpalarını yine kurdu. *Haksöz*, 81, 15.
- Mekeç, Ş. (2016, Mart). 90'lardan bugünlere ümmet olma yolunda dergiciliğimiz. *Haksöz*, 300, 42-45.
- Osmanoğlu, M. (1993, Ağustos). Sivaslı Müslümanların haklı tepkisi, *Haksöz*, 29, 5-8.
- Önce, B. E. (2006, Kasım). Eğitimde militarist zihniyet ve milli güvenlik bilgisi dersi. *Haksöz*, 188, 13-15.
- Özbaş, M. (1992a, Haziran). Müslümanlarda Kur'an dışı inançların temelleri I. *Haksöz*, 15, 22-25;
- Özbaş, M. (1992b, Temmuz). Müslümanlarda Kur'an dışı inançların temelleri II. *Haksöz*, 16, 18-21.
- Özer, M. (2011, Temmuz). Zalim Esed rejiminin bekçiliğine soyunmak Müslümanlara yakışmaz. *Haksöz*, 244, 24-27.
- Özgür-Der, (2002, Aralık). Yeni hükümetten beklenen acil durum ölümleri durdurun! *Haksöz*, 141, 25.
- Özgür-Der, (2003, Aralık). Sinagog baskınına kınıyoruz! *Haksöz*, 153, 16.
- Özgür-Der, (2008, Temmuz). Kendimiz olmazsak hiçbir şey olamayız! *Haksöz*, 208, 25-29.
- Özgür-Der Basın Açıklaması, (2004, Mayıs-Haziran). YÖK'e hayır! ÖSS'de ayrımcılığa son! *Haksöz*, 158-159, 58.
- Özgür-Der Basın Açıklaması, (2008, Nisan). Yargı despotizmi İstanbul'da protesto edildi. *Haksöz*, 205, 21-22.
- Pamak, M. (1998, Eylül). Abant konsili nihai kararı: Biz çözüldük siz de çözülm. *Haksöz*, 90, 33-41.
- Pamak, M. (2003, Ağustos). Kardeşlerimizin şehadeti vesilesiyle halimizi sorgulamak. *Haksöz*, 149, 53-60.

- Peker, İ. (1998 Aralık). Kur'an ve imamet. *Haksöz*, 93, 46-51.
- Sarı, R. (2001, Temmuz-Ağustos). Sessiz kalamazdık (Röportaj). *Haksöz*, 124-125, 19-21.
- Sarmış, İ. (1997, Şubat). Tasavvuf ve tarikat kültürünü savunmak ve Yaşar Nuri Öztürk. *Haksöz*, 71, 14-19.
- Sevim, Ş. (2015, Temmuz). Bölgede yükselen milliyetçilik dalgasına dikkat. *Haksöz*, 292, 53-56.
- Siddiki, İ. (2010, Mart). İslami hareketlerde birleştirici unsur olarak arapçanın merkeziliği. (B. Hoyraz, Çev.). *Haksöz*, 228, 28-29.
- Söz İmzalı Yazı, (1991, Nisan), Çıkarken, *Söz*, 1, 2.
- Şekerci, H. (2003, Haziran). Savaş karşıtı eylemliliklerde Müslüman kadının şahitliği. *Haksöz*, 147, 34-36.
- Şekerci, H. (2016, Mart). *Haksöz* ve kadının İslami mücadeledeki yeri. *Haksöz*, 300, 52-56.
- Şimşek, M. S. (1998, Temmuz). Protestanlık ve Katoliklik arasında İslam. *Haksöz*, 88, 35-38.
- Tekdal, Ş. (2003, Nisan-Mayıs). Şark kurnazı medya. *Haksöz*, 145-146, 42-49.
- Tekin, A. (1993a, Ocak). Tasavvuf Müslümanlara ne getirmiştir I? *Haksöz*, 22, 22-27.
- Tekin, A. (1993b, Şubat). Tasavvuf Müslümanlara ne getirmiştir II? *Haksöz*, 23, 16-20.
- Tekin, A. (1993c, Mart). Tasavvuf Müslümanlara ne getirmiştir III? *Haksöz*, 24, 24-27.
- Toraman, C. (1997, Aralık). İdam kararı tamamen siyasi bir karardır. *Haksöz*, 81, 13-14.
- Tuna, H. (1997, Aralık). Kararda yargı dışı etkilerin rolü büyük. *Haksöz*, 81, 12.
- Turhan, İ. (1991, Eylül-Ekim). Kur'an ve yaşadığımız sorunlar. *Haksöz*, 6-7, 7-9.
- Türkmen, H. (1992, Aralık). Tevhidi mücadele ve açık tavrı. *Haksöz*, 21, 2-3.
- Türkmen, H. (1993a, Mayıs). Sistemi aşma sorumluluğumuz. *Haksöz*, 26, 2-4.
- Türkmen, H. (1993b, Eylül). Modernist tutumun ihaneti. *Haksöz*, 30, 2-5.
- Türkmen, H. (1995, Kasım). İslam'a inanmak ve İslami mücadele. *Haksöz*, 56, 5-8.
- Türkmen, H. (1996, Temmuz). Türkiyecilik sapması. *Haksöz*, 64, 7-9.
- Türkmen, H. (1997a, Nisan). Kur'an'la arınma ve İslami diriliş süreci. *Haksöz*, 73, 5-13.
- Türkmen, H. (1997b, Ekim). Hazırlık aşaması-merhalecilik ve karşılaşılan sorunlar. *Haksöz*, 79, 6-10.
- Türkmen, H. (1997c, Temmuz). Kur'an neslinin oluşumu ve Mekke'deki ilk yapılanma. *Haksöz*, 76, 46-51.
- Türkmen, H. (1998, Eylül). Kur'an neslinden ümmete yitirilene yeniden oluşturmak. *Haksöz*, 90, 7-9.
- Türkmen, H. (1999, Nisan). İlkeli olmanın gerekleri ilkesiz olmanın sonuçları. *Haksöz*, 97, 8-10.
- Türkmen, H. (1999, Temmuz). *Haksöz*'ün tanıklığı. *Haksöz*, 100, 9-13.
- Türkmen, H. (2001, Ocak). Sol devrimciler ve hücre operasyonu üzerine. *Haksöz*, 118, 8-11.
- Türkmen, H. (2001, Nisan). İslamcılık eleştirilerinde yerlilik saplantısı. *Haksöz*, 121, 24-33.
- Türkmen, H. (2002a, Eylül). AB sürecinde gerçekliğimiz. *Haksöz*, 138, 7-14.
- Türkmen, H. (2002b, Aralık). Yeni İslamcılık arayışı AK Parti gerçeğini doğru okumalıdır. *Haksöz*, 141, 8-11.

- Türkmen, H. (2003a, Nisan-Mayıs). Sosyalist sol ile Müslümanlar arasındaki diyalog klişe söylemleri aşabilir mi? *Haksöz*, 145-146, 24-30.
- Türkmen, H. (2003b, Haziran). Muhalif güçlerin ittifakı: küresel intifada. *Haksöz*, 147, 8-17.
- Türkmen, H. (2003c, Ağustos). Hayatları tevhid ve adalet içindi! *Haksöz*, 149, 46-47.
- Türkmen, H. (2005, Ocak-Şubat). Türkiyelilik/Türkiye milleti tartışması ve yeni ulusçuluk. *Haksöz*, 166-167, 7-12.
- Türkmen, H. (2005, Nisan). Silahlı mücadele ve şiddet. *Haksöz*, 169, 20-27.
- Türkmen, H. (2006, Kasım). Türk bayrağının kutsallığı ve hurafe. *Haksöz*, 188, 23-25.
- Türkmen, H. (2007a, Ekim). Yeni İslamcılık merkeze kayıtlı misyon. *Haksöz*, 199, 7-12.
- Türkmen, H. (2007b, Kasım). *Haksöz* bir mektep olma kararlılığını sürdürecektir (Röportaj), *Haksöz*, 200, 22-29.
- Türkmen, H. (2008, Şubat). Fetişleştirilen bayrak ve kutsallık. *Haksöz*, 203, 25-30.
- Türkmen, H. (2009, Nisan). Oy verme seçimi ve kimliksel seçim. *Haksöz*, 217, 6-10.
- Türkmen, H. (2010, Nisan). Açılım politikaları Kemalizm ve Müslümanlar. *Haksöz*, 229, 11-16.
- Türkmen, H. (2011, Mart). Ortadoğu indifadası ve toplumsal dönüşümün dili. *Haksöz*, 240, 6-14.
- Türkmen, H. (2011, Nisan). Necmettin Erbakan'ın Türkiye İslami uyanışına katkısı. *Haksöz*, 241, 43-49.
- Türkmen, H. (2012, Ocak). Ortadoğu indifadasına yaklaşımda tutum farklılıkları ve gelecek. *Haksöz*, 250, 15-24.
- Türkmen, H. (2014, Ocak). Hükümete operasyon cemaat asabiyesi mi taşeronluk mu? *Haksöz*, 247, 6-12.
- Türkmen, H. (2015a, Ocak). Alevi kimliğin yasaklanması ve kullanılması. *Haksöz*, 286, 6-13.
- Türkmen, H. (2015b, Temmuz). Seçim sonuçları ve İslami muhasebe. *Haksöz*, 292, 7-14.
- Türkmen, H. (2016, Mart). *Haksöz* dergisinin usuli ve ilkesel dayanakları. *Haksöz*, 300, 31-36.
- Türkmen, H. (2016, Eylül). Direniş sürecinin istismarı, imkânları, kavram ve sembolleri. *Haksöz*, 306, 8-13.
- Türkmen, H. (2017, Mart). Aşılacak olan vesayet hangisi? *Haksöz*, 312, 7-13.
- Türkmen, H. (2009, Kasım). Kemalizm'in mahyaları İslam'ın güneşini engelleyemez!, *Haksöz*, 224, 10-15.
- Türkmen, H. (2017, Mayıs). İslamcılık tartışmaları mı İslamcılık tanımı mı öncelikli? *Haksöz*, 314, 26-32.
- Türkmen, H. (2018, Haziran). Ramazanın anlamı ve Kur'an'ın mevsukiyeti. *Haksöz*, 327, 37-41.
- Uslu, S. (1993, Nisan). 1 Mayıs'ta Taksim'deyiz. *Haksöz*, 25, 18-20.
- Uzun, G. (2007, Temmuz). Darbe Gölgesinde Seçim Manzaraları. *Haksöz*, 196, 14-16.
- Üzer, M. (2014, Mart). Kabataş iskelesinde taş kesilen kalbin gösterdiği. *Haksöz*, 276, 23-26.
- Üzer, M. (2015, Ocak). Açın kapıları, sırrı faş eyleyelim! *Haksöz*, 286, 14-17.
- Üzer, M. (2016, Kasım). İran'ın mezhepçi politikalarına Musul da kurban edilecek mi? *Haksöz*, 308, 6-10.

- Üzer, M. (2017, Kasım). Hakikat derdi olmayanların huzur ev'i: yerlilik. *Haksöz*, 320, 7-14.
- Yaman, Z. (2003, Mart). ABD meclis'ten tezkere istiyor; sokaklar, 'suça ortak olma!' diyor! *Haksöz*, 144, 29-31.
- Yazgan, H. (1996, Ağustos). Devlet cezaevlerinde ne yapmak istiyor? *Haksöz*, 65, 8-10.
- Yıldız, A. (2016, Mart). Tevhid ve adalet mektebi. *Haksöz*, 300, 106-107.
- Yılmaz, M. (2015, Şubat). Alçaklığın evrensel tarihini okumak. *Haksöz*, 287, 17-24.
- Yılmaz, S. B. (2010, Aralık). Alaturka kamusal alan ya da leviathan'ın procrust yatağı, *Haksöz*, 237, 27-33.
- Zülaloğlu, F. (1995, Aralık). Vesile salih ameldir. *Haksöz*, 57, 40-43.
- Zülaloğlu, F. (1995, Eylül). 1980 kuşağı olarak biz nerede doğru yaptık? *Haksöz*, 54, 4-10.
- Zülaloğlu, F. (1996, Ağustos). Uzlaşma bid'ati: müdahene. *Haksöz*, 65, 38-41.
- Zülaloğlu, F. (1997, Nisan). Kur'an tek kaynak mı temel kaynak mi? *Haksöz*, 73, 32-37.
- Zülaloğlu, F. (2016, Kasım). Akidevi ilkeleri tahrif etmede gülen örneği. *Haksöz*, 308, 35-47.

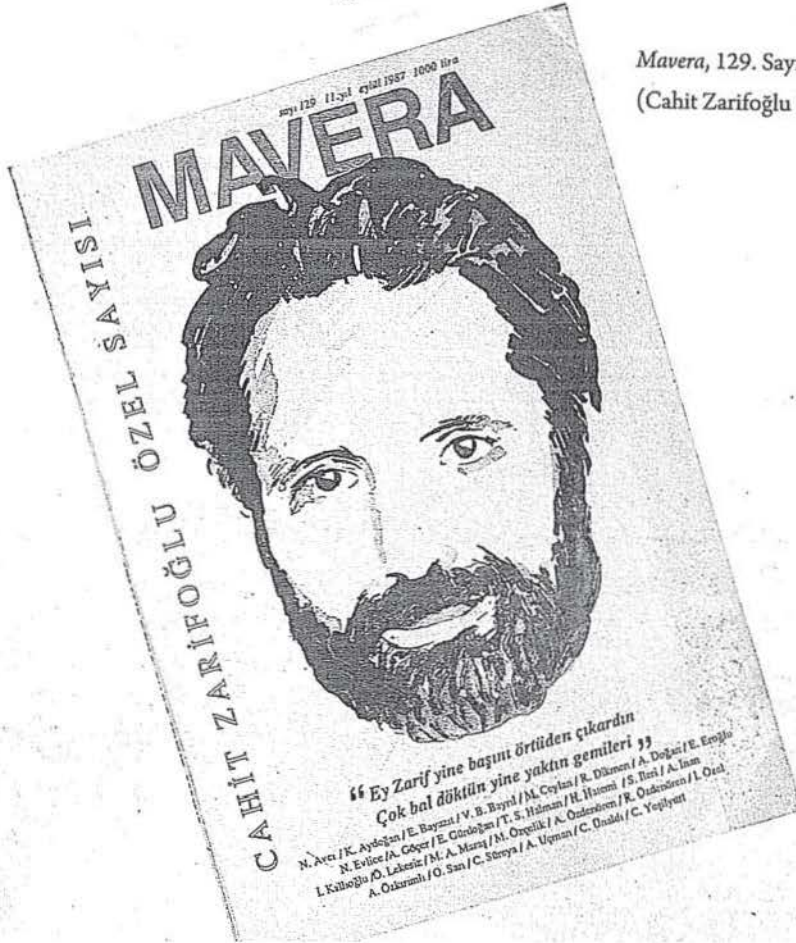
mavera

afganistan özel sayısı

Mavera, 62. Sayı,
Ocak 1982
(Afganistan Özel Sayısı)

Ocak 1982 / Sayı 62 / 300 Lira

Mavera, 129. Sayı, Eylül 1987
(Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı)